

1. Korthold /: Christ. / Apotheosis papae, Kiloni
1690.
2. ———— diff. de paradisi Evangelio, Wittenb. 1695
3. ———— diff. de studio Belli ac pacis, Kiloni
4. Kræuter /: phil. Dav. / ~~diff.~~ ¹⁶⁸⁹ ad verba
pauli Gal. III. v. 20. jend 1739
5. ———— diff. de eo quod sublime est ad
defendendum Longinum contra
Werthemersem interpretem, jend 1735
6. ———— diff. de sensu literalis promissio-
num Abrahæ et semini ipsius, jend 1738.
7. v. Krackewitz /: Al. Joach. / diff. de absolute
individuali Rostochi 1717.
8. ———— diff. de conversione Gentium.
Rostochi 1715.
9. ———— diff. de Augustand confessioni-
dubij applicantibus, Rostochi
1730.

- 10 v. Krackewitz f. Alb. Joach. / Scrutinium
veritatis quoad doctrinam de Illumina-
tione, Gryphisw. 1729.
- 11 _____ programma an Impius et Frege-
ritus Philo. S. Scripturae illuminatus dici queat
Rostochi 1729.
- 12 Kriezel f. Abrah. / diff. de Annis ante orbis
diluvium mortaliibus a Deo tributis
Lipſie 1736.
- 14 Luhnij / Christ. Guſt. / diff. probans Deo
non Coecam praestandam esse Lipſie 1737.
- 13 Kromayer f. Hier. / diff. de aquis supra
coelestibus, iend 1663.
- 15 Kunadi f. Andr. / de merito Jesu Christi
Dandropoy. Wittenb. 1652.
- 16 _____ diff. de Ecclesie unitate Wittenb. 1655
- 17 Luntzj f. Petri / diff. de habitaculis olsephorum
in sepulchris, iend 1740.
- 18 _____ Zeys propylor ex Act. XII. v. 13. sic
deus exstruſim ante portas, iend 1739.
- 19 Langj f. Car. Henr. / de immunitate Civis
Romani a certis poenis, iend 1728.
- 20 Lange f. Joach. / diff. de justa concionum
mensura, Halle 1729. + et forma.
- 21 Langj f. Joh. Mich. / diff. de visione aposto-
lica Scala Jacobae, Altorfi 1724.
- 22 Lehmann f. Joh. Jac. / diff. de vera com-
paratione rationis et fidei iend 1739.
- 23 Liebknecht f. Joh. G. / adſcensio Christi
ante adſcensionem in Coelos nulla,
Gifſe 1737.

- 24 Lieb. Knecht / Joh. Georgii / diff. de indulgentiæ Judæorum Paschalis tempore
Gissa 1731.
- 25 ———— diff. de aurum purigine,
Gissa 1717.
- 26 ———— diff. de Symbolorum conceptu
Generalissimo, Gissa 1728
- 27 ———— Abba o patris sive de com-
pellatione fidelium filiali ac fiduciali.
Gissa 1735.
- 28 ———— Aera natiuitatis Christi genui-
na, Gissa 1735.
- 29 ———— diff. de Deo et attributis
divinis, Gissa 1736.
- 30 Liebmann / Jur. / articulus Augusta-
nae confessionis XVII de novissimis.
Rostochi 1710.

DISPUTATIO THEOLOGICA IN AVGVRALIS
DE

AVRIVM
PRVRIGINE,

25
sive
MORBOSO DISCENTIVM IN ECCLESIA
STATV AC TEMPORE A PAVLO II TIM. IV. PRAEDICTO,
ET PRAESERTIM A
REFORMATIONE LVTHERI CONSPICVO,

quam,
Assistente Divina Gratia,
ex speciali SERENISSIMI Academiae Nutritii indultu

Maxime Venerabilis Ordinis Theologici consensu,

PRO LICENTIA,

Summum in Theologia Gradum

consequendi,
PRAESES

IO. GEORG. LIEBKNECHT,

MATHEM. PROF. P. ORD. vt & ACADEM. LEOPOLDINO-
CAROLINO CAESARAE COLLEGA,
& INCLYTAE LVDOVICIANAE t.

RECTOR

SOLENNI ERVDITORVM DISQVSSIONI
ad diem xv. Nou. cis 1700 XVII.

proposuit
RESPONDENTE

IOANNE STVCKIO, Marburgensi,
nunc Ecclesiae Wittelsbergensis Past.

Recusa & aucta 1719.

GISSAE, Apud VIDVAM I. R. VVLFII, & E. H. LAMMERS, Ac. Typ.

DISPUTATIO THEOLOGICA IN NOVEM LIBROS

DE
A VITAM
PRVIRGINIE

MONACHO P. F. ...
REFORMATIONIS ...
C. 1. ...

PRO ...
IN ...

IO ...
M. ...

A ...
R ...

FOR ...
R ...
IOHANNES STORCK ...

...

CONSPECTVS.

VOLVIT DEVS semper, ut omnes homines salvi fierent, etiam contra omnem diaboli astum, Numero I. vocavitque ideo sibi ecclesiam, varisque in hac ministris Num. II. Et hos inter Timotheum Num. III. Quibus Spiritus S. opera certam fidei ac vitae normam praescripsit Num. IV. Huic statim se opposuit diaboli Et hominum, nimio innotandi Et inclarescendi desiderio flagrantium, astus Et lingua: pruritus, tanquam morbus singularis Num. V. Ex hoc venit AVRIVM PRVRITVS Num. VI. cuius notetur grauitas Num. VII. quae ex remediis a Paulo praescriptis, cognoscitur Num. VIII. IX. porro ex temporis futuri certitudine Num. X. qualitate Num. XI. duratione Num. XII. Postea consideratur morbi, tanquam chronici, interior constitutio Num. XIII. quoad doctrinam Christianam Num. XIV. Et quaedam integram Num. XV. quoad diuersa hominum genera Et dona N. XVI. Exterior morbi constitutio sequitur N. XVII. eiusque vitiorum progressus ad viuos docentium cumulos Num. XVIII. Et mortuos Num. XIX. His malis affecti dicuntur prurientes Num. XX. Morbi effectus, praesertim auidia Et falsa curiositas, Num. XXI. garrulitas Et iniqua exploratio aliorum morum, totius ecclesiae confusio vulgo das Schwärmen I separatismus, fanaticismus, atheismus Num. XXII. Quare ob tot pessimorum morbi affectuum grauitatem Paulus deus vigilare iubet suum Timotheum, tanquam fidelem medicum Num. XXIII. Exinde certae obseruantur conclusiones, prurientibus oppositae Num. XXIV. maxime a reformationis Lutheranae tempore Num. XXV. e. g. illis, qui immediatas reuelationes hodiernum iactant, solamque verbi sui interni vim praecedunt Num. XXVI. quibus negatiue respondetur Num. XXVII. Porro an plebei Et inertes admittendi sint ad concionandi munus? Num. XXIX. quibus opponuntur argumenta Num. XXX. An tolerandi sint tales in Ecclesia moderna, quibus aures pruriunt? Num. XXXI. Quid cum istorum libris faciendum? Num. XXXII. An meliorum temporum iuxta nostrum vaticinium Paulinum spes militanti ecclesiae restet? Num. XXXIII.

A

TRACTA-

TRACTATIC.

PLACVIT DEO, eiusdemque infinita gratiae in terris convocare Ecclesiam Esa. XLIII. 1. & in hac omnes, vt vnus corporis IESV CHRISTI membra sint Rom. XII, 5. efficaciter voluit. Ex aduerso ille infernalis hostis voluntatem hanc Dei variè turbare, miseris arte sua fallere, secumq; in orbem trahere, quam maxime studuit. Exemplo nobis sunt prima inde à servatoris nostri IESV CHRISTI aduentu in terram secula; quorum frequens & curatior euolutio vti nos in quacunq; cognitione theologica eruditissime doctos reddit, ita & continuas vafrius & mendacissimi Spiritus rechnas monstrat. Hic enim cruentis vltraque modum horrendis periculis omnem vndique mouit Ecclesiam, & quod periculosissimum, eandem tot inique sentientium doctis moribusque, ad infinita prauas species compositis, saepissime permouit, nec ad mortis legem infernumque ampliandum, vllum quicquam intentatum & inausum reliquit. Sic vbi valuit (a) hostis, nunquam non voluit; non tamen potuit, vbi Deus noluit. Noluit enim Deus vllum perire II. Petr. III. 9. sed, vt omnes ad resipiscentiam tendant, Ezech. XVIII. 23. I. Tim. II. 4. & aliquando, ceu membra in vicem in his terris Rom. XII. 5. I. Cor. VI. 15. corporis Christi Eph. IV. 12. c. v. 30. cum ipso in aeternitatem omnem viuant, efficacissime voluit.

II. Ex

a) Luth. in Psal. 118. Es ist des Teuffels Handwerck / und hats über 5000. Jahr getrieben / und kans über einen Meister wohl. 2c.

ii. Ex eodem gratiae tenore, & quia tantus semper fuit fatanicus astus, tantaque vocatorum imbecillitas, DEVS in super voluit, vt in Ecclesia alii doceant, & alii semper discant, sintque ita omnes coram Deo pares, prout quidem Ecclesia principaliter est societas fidei & Spiritus Sancti in cordibus; quæ tamen habeat externas notas, vt agnosci possit, videlicet puram evangelii doctrinam, & administrationem sacramentorum, consentaneam evangelio Christi a). Hinc & nos inter nos, vt Catechismus maior loquitur, hoc dispari & ordinato discrimine non possumus non discrepare. b) Et ideo CHRISTVS IESVS seipsum docentium omnium & discientium primum omnibus ficit Doctorem, vt his esset omnia c); voluntati etiam ac voti patris omnitempore Ioh. VIII. 29, factus obediens Ioh. XII. 49. nihil omisit, sed omnes ad ecclesiam ipse vocavit Matth. XI. 28. inque hac nonnullos ministros constituit, quos in omnem postea orbem misit. Non autem, quod probe notandum, inter primos misit vllum, nisi quem antea vocauerat & instituerat ipse; ne hi forte propria autoritate a patre accepta τὰ ῥήματα Ioh. XVII. 8. proponerent, aut fingerent alia dogmata: potius, vt illa, a Christo accepta, alios docerent, ita voluit d).

A 2

EX

- a) Form. CONC. p. 144. conf. D. BREITHAVPT in Dissert. de formatorum verborum aph. XXVIII. p. 47.
- b) In Form. Concord. 430.
- c) Sic D. AMBROSIVS loquitur, & egregie docet Tom. I. oper. libro III. fol. m. 100.
- d) Ioh. XX. 21. Christus dicit: Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πατὴρ καὶ ἐγὼ πέμψω ὑμᾶς, scil. vt eandem voluntatem Patris *num 1.* adnunciatis hominibus. Hinc bene CHEMNITIVS in CONC. Trident. examine Tom. I. pag. m 41. dicit: quando proprie loqui volumus, inter doctrinam Christi & Apostolorum nulla est differentia conf. Ioh. XVI. 13.

Ex qua etiam causa PAULVS functionem suam Act. xx. 24. vocat *ministerium*, quod accepit a Domino IESU, ad testificandum Euangelium gratiae DEI. Hos porro gratiae ministros, propter mortem Domini consternatos, postea SPIRITVS SANCTI effusione, singulari modo facta, erectos, confirmatos & dein linguarum dono ornatos Act. II. & cap. ix. 17. quasi ad eandem propagandam gratiam aptiores legimus. Quibus modis factum est, vt gentes maxime distitae, maximoque alias odio invicem pugnantes, in voluntate hac diuina & doctrina conuenire & acquiescere possent quam optime, acceptis semper ex Domini, qui priores miserat, summa in caelo & in terra potestate Matth. xxviii. 18. 19. no- uis ministris.

III. Fuit autem inter primos Pauli *discipulos*, quos ita Christus per τὸ μαρτυρεῖν, *facere*, siue pari vocationis & verbi virtute firmare, iussit, TIMOTHEVS patre graeco & matre Iudea, ob sinceram fidem: vna cum auia commendatissima II. Tim. I. 5. natus, Act. xvi. 1. Quem γνήσιον τέκνον ἐν πίσει, Paulo dictum I. Tim. I. 2. a puero *sacras literas* didicisse II. Tim. III. 15. & ab hoc propter ingenii vim ac fidem eximiam Act. xvi. 2. electum non solum peregrinationum comitem fuisse, sed ipsum quoque legationes obiisse plures Rom. xvi. 21. liberatum evinculis Hebr. XIII. 23. & si EUSEBIO fides, Ephesi a) constitutum episcopum scimus. Vtrum vero Iohanni successerit, ut Metaphrastes refert, an ex Pontificiorum mente Archiepiscopus primus omnium Asiae minoris factus sit: id non adeo liquet b). Intera Apostolus, Deo iam libandus II. Tim.

a) In Histor. Eccles. libro III. 4: add. CHRYSOST., THEOPHYL. & alii, & conf. Cl. Dn. D. FABRICII Codex Apocryphus in Apostolica Histor. cap V. p. m. 534.

b) Conf. GROTIUS in Prolegom. Epist. I. ad Timoth.

II. Tim. IV, 6. more fidelis Evangelii *praeconis* cap. I, II. *Pastoris* ad exemplum ἀρχιπρεσβυτέρου, & parentis cuiusdam ante obitum ἀγαπητὸν τέκνον epistola hac secunda, quoad vocationem cap. I 6. & παραδόσεις II. Thess. II, 15. quas edocti fuerunt discipuli εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς Apostolorum, non solum confirmat, sed ut futuros etiam in ministerio πιστὸς ἀνδραπέμπει firmare posset, suo exemplo & humana sic efflagitante necessitate suadet; & hi porro ut dogmata illa, quae acceperint, suis denuo succedentibus tradere, hos peracque in suo semper Evangelii officio confirmare valeant, nouissime b), efficacissime iuber.

IV. Huic ita diuinitus concessio verbo num. I. SPIRITVS S. accessit in praedicando hoc & in officio ipso administrando opera, & directrix c) vis, non quidem *externa*, quam haud amplius Deus in Apostolis, post primam effusionem num. II, nec in Timotheo ejusdemquæ successoribus desiderauit, sicque talem tacendo noluit, sed *interna* δυνάμεις & ἀγάπης.

A 3:

a) Nouissimam omnium cygnæamque cantionem quasi hanc esse ex veteribus insuper docent EUSEBIVS, CHRYSOSTOMVS, THEOPHYLACTVS, HIERONYMVS & alii.

b) Ideo non scite minus, quam pie dicit LVTHERVS, in tribus dicendi artibus sacrosanctæ Trinitatis personas tres (ceu alibi loquuntur ven. Giessenses nostri Theologi in Disp. Tom II 1. pag. 60. & 66. m.) posse connotari ita: Der Vater ist in göttlichen Dingen und Sachen die *Grammatica*; denn er giebt die Wort (τὰ ῥήματα num. I.) daraus gute/ feine/ reine Wort/ so man reden soll/ stießen. Der Sohn ist *Dialectica*; denn er giebt die Disposition, wie man ein Ding sein ordentlich nach einander setzen soll/ daß es gewiß schliesse/ und auff einander folge num. II.); Der H. Geist aber ist die *Rhetorica* der Redner/ so es sein fürträgt/ bläset und treibet/ macht lebendig und kräftig/ das es nachdrückt/ und die Herzen einnimmt. 2c. In Coll. ment. fol. m. 37. 2.

ἀγάπης ἔσωφρονισμῶς c. 1, 7. Nec ipse Spiritus S. ἀφ' εαυτῆ Ioh. xvi, 13. quae etiam cunq̄ue loquebatur; verum quae Christus ex patris voluntate locutus erāt, protenus loquebatur, eaque cuncta in memoriam reuocare Ioh. xiv, 26. debebat. Succrescente cum diebus discientium numero, infimul diaboli astus in plusquam technarum myriades excreuit: unde necesse fuit, ut complures constituerentur doctores, hisque Timotheo ipsi ὑποτύπωσις ὑγιαίνοντων λόγων, cap. 1, 13. quae vbiuis cum Mose & Prophetis conueniat, praescriberetur ab Apostolo. Hanc Petrus a) vocat προφητεῖαν γραφῆς, i. e. omnem voluntatem Dei futuro ministro scitu necessariam Ioh. xvi, 13. Prophetarum olim, vel ipso Christi ore coelitus prolata, firmata, & deinceps hac Spiritus S. opera in Apostolorum cordibus confirmata, verbis prolata atque literis consignata; quae ideo non sit ἰδίαις ἐπιτύπωσις. Per eandem Spiritus S. operam vinculum caritatis consistere, & Christianorum communio erigi debebat, quae mater sit, quemlibet christianum parturiens, ac alens per verbum, quod Spiritus S. reuelat & praedicat, & per quod pectora illuminat, & accendit, ut verbum accipiant, amplectantur, illi adhaerescant, inque eo perseuerent. b) Vnde & sancta Christianitas vocatur ibi, eine heilige Christenheit. c)

v. Hanc insuper ὑποτύπωσιν Paulus Timotheo suo veluti παρακαταθήκην καλήν, a Domino acceptam, cap. 1, 14. eo magis commendat, quod illam iam suo tempore auersati erant in Asia c. 1, 15. omnes, & hos inter Phygellus & Hermogenes, non ex infima sorte Christianitatis, adhuc tunc exiguae, membra

a) 11. Epist. 1 20. 21.

b) Catech. mai. Luth. p. 497°

c) pag. 499.

membra *a*) quae a fanis & simplicibus verbis ad noua ac peregrina videbat remota. Sciebat enim spiritus vafer hominibus inesse quoddam nouitatis lenocinium *b*) & inclarescendi quandam voluptatem, quae non inconcinne a SVIDA *δρεξίς ἀλογος* vocatur, & quae iuxta CYRILLVM in hominibus residet, quasi *ἐμφυτ*, & *ἐν αὐτοῖς ἐπιζομένη*, & *μένουσα τῆς σαρκὸς ἐπιθυμία*, eaque in illis major, qui clariores aliis in officio constituti, videntur. Hinc nova hac, vtut in paradiso olim felicissime adhibita arte, innouationis puta, voluptatiorum desiderijs maxime adblandiente, minusque primo obtutu periculosa, diabolus exercere coepit nouos Ecclesiae ministros; praesertim cum antiqua illa veritatis dogmata *num. III.* sub simplici illis & exigua adparebant specie, nec non istorum primi statores prope omnes ex plebe erant; quos tamen tanto maiores aestimare oportuisset quo certius illos ab ipso doctore summo eruditos fuisse *num. II.* diximus: quo circa haec diabolus despiciendo, impulit nouos, vt illa quasi vulgaria, incerta & minus sufficientia salutis media, per aequae despiciant. Suppeditauit mille artifex ratiocinia vel ab externo cultu & profanis rebus vndecunque petita, vel noua dogmata conquisiuit, magis speciosa, vel nolens volens laudauit antiquitus latas sacratissimas doctrinas; ast nimium dilaudando illa non tam infatuata prauis opinionibus consuetudine deprauauit, quam variis coloribus, veluti melioribus, facilioribus, perfectioribus proque salute & temporali & aeterna. obtinenda tu-

a) Si illa praesertim valent cl. HILLERI in פֶּרְשׁוֹת, HERMOGENEM nempe concilius dici HERMAN Rom. XVI, 14. conf. ibi v. 7 Vide etiam quae ex Metaphrasie TERTVLLIANO &c. de hominibus istis recensent IUSTINIANVS in Comm. L. I. CORNELIVS a LAPIDE ibid. num. 56.

b) Plin. lib. II, Epist. 19, p. m. 142.

tioribus, atque ad externam speciem magis ornatis, magis pijs *a*), delusit. His igitur nouiter sentiendi, innouandi, emendandi studiis docentes aequae ac discentes a limpido veritatis fonte abstrahi posse in Hymenaeo & Phileto, hominibus rerum ac verborum inanum cupidis, demonstrat Apostolus; quorum exemplum τὰς βεβήλους κενόφωνίας *b*) de mortuorum resurrectione cohibendas esse iubet. Rationem addit c. II, 17: hominum istorum λόγον, siue verbis siue scriptis prolatū, veluti *linguae pruritum*, repere ulterius, & ad maiorem *c*) semper impietatem procedere, propriumque damnum cadaerosae partis cuiusdam in corpore corruptelae cum foetoris, nigredinis, & mortificationis initio coniunctae, nempe gangraenae adsimulat. Quemadmodum enim inquietum hoc morbi genus non in vno haeret corporis articulo *d*): sed reliquos etiam corrumpit & depascit,

- a*) Bene Erasmus in argumento huius Epistolae dicit; *In stare temporis periculosa ob quosdam pietatis praetextu veram pietatem subuertentes, itaque sese iactantes, quasi in verbis sit Christiana Religio, ac non potius in animi puritate.* Spectant huc tot primae Ecclesiae querelae Conf. LACTANT. vs in Instit. diuin. libr. 11. & alii. Imo optime more suo LUTHERVS in aureo Comment. Epist. ad Gal. c. 1, 6. hanc rem docet.
- b*) Hinc & Chrysostomus & alii legunt κενόφωνίας. conf. doctissimus Io. M. LL. vs in variantibus lectionibus
- c*) Paulus ideo dicit de hominibus istis c. II, 16. ἐπὶ πλείον προκόψουσιν ἀσεβείαι; quam phrasin non sine causa repetit c. sequenti vers 9. & tandem v. 13. huius emphasin ipse explicat dicendo, malos eiusmodi homines & seductores procedere ἐπὶ τὸ χεῖρον, seducendo nimirum alios, dum seducti sint ipsi.
- d*) Prout quidem *canerum*, *carcinoma* siue *cancer* solet, vt bene obseruat FR. DLIB. vs in Theol. Exegetica tom II, fol. m. 64.

pascit, quasi vermiculis, sicuti in scabierum malo a), infinite multis scatens, quos etiam medici b.) oculatiores hodie microscopiorum ope obseruant, imo aliorum hominum membra inficit: ita hic *linguae pruritus* Christianitatis ministris, desiderii ejusmodi flagrantibus, non solum inhaeret, inque istorum animis manens, & linguam & otiosas manus inuadit, sed insuper lento periculoliorique progressu omnes, qui audiunt, aut verminosa scripta legunt, incensiuam similis pruritus lue inficit & emortuos reddit. Referuntur haec talia non immerito inter *res nouas* ^{ut reguad: uti Duplas iuueniles cupiditates c.)}; quia talismodi aetas facilius ita afficitur, vt luxuriant quodam dicendi genere in ipsum inclarescendi desiderium clamoribus suis & flosculis luxuriet d.) Etiam recte referuntur ad *concupiscentias carnales e.)*; quas fugere iubet Paulus Timotheum, non quidem vt res nouas, quarum vera cura omnino iuuenes decet & ornat, uerum id ipsum Ieneasis Polyhistor IOH. ANDREAS BOSIVS f.) pluribus

B

- a) Conf. PETRI BORELLI obseruationum microscop. centuria obseru. XXXII p. m. 21.
- b) Sic enim in obseruat. Medico-Physicis C. FRANC. PAVLLINI Cent. I. p. 38. legitur de pede quodam gangraenoso vndique abscisso, supra & infra minutissimis vermiculis scatente; cui historiz additur, ita recte docuisse Kircherum: si causam scirent Medici ac Chirurghi, forsitan congruis remediis tanto malo facile succurrere possent. Talia exempla & rationes istorum ipse ex ore Ill. G. W. WEDELI. percepi in Collegiis suis, quae frequentare olim licuit.
- c) Quas CLAVD. VS SALMASIVS ad res nouas, istarumque cupiditates nimias refert in adparatu ad lib. de prim. Papae.
- d) QVIN TILIANVS II. insit. orat. cap. I.
- e) Ita CORNEL VS a Lap. sentit & B. HÜLSEMANNVS in Breviar.
- f) In doctissima Dissert. peculiari ad h. l. ubi contra SALMASIVM & alios ostendit, cupiditates iuueniles ideo non ad res nouas esse referendas, edita Ienae MDCCXXXIII.

ribus jam olim commonstravit. Ecquis igitur periculofiffima inde ecclesiae symptomata non praesumat? hoc praesertim tam gangraenoso & scribacissimo seculo, si ita vocare liceat, quo suos quisque vermes vrentes emittere audet.

VI. Est autem inter συμπτώματα a) praecipue notanda καταστροφή των ἀκρότων *subverfo audientiam*, vt Paulus vocat c. II, 14. eaque semper maior & periculofior, quotiescunque in maioribus verbi diuini ministris hic linguae pruritus maiori adparet specie. Sic enim non minori vi valet, auditorum aures ferit; quae dein maximo istorum impetu animos vrget atque corpora, vt audientes, accedente mox proprio curiositatis lenocinio num. v, quasi oestro perciti, cuncta priora & saluberrima dogmata respuant, & cum ipsis *docentibus, lingua prurientibus*, in peius semper ruant, imo quae mala eunque libentius patiantur, quam vt haec talia noua dogmata remittant. De istoc malo caput IV. agit, vti quidem BEDA b) non inconcinne sentit. Et licet inter

a) Dicuntur symptomata GALENO alias affectus praeter naturam, qui morbum, veluti umbra corpus, sequuntur. Suntque vel morbi ipsi, a morbo orti, vel morborum causae a morbis natae vel Symptomata simplicia conf. BLANCARD in Lexic. p. m. 314.

b) Ad h. l. fol. 73f. Siquidem id ipsum non solum ex integro Epistolae nexu patet, sed maxime etiam ex nostro Cap. IV. quod vaticinationem refert, perinde vt caput praecedens. Hinc Apostolus denuo vers. 1 grauem exhortationem mouet, mox v. 2. breuem, sed efficacissimum ad inflans vaticinii tempus dat *docentibus*, praedicandi modum, & vers. 3. vaticinium ipsum quoad discipulos addit tanquam *postremae exhortationis causam*; nam isti 1) sanam doctrinam, praedicat non tolerabunt 2) sibi ipsi coaceruabunt Doctores, κηδεύει i. e. vel alieno pruritu commoti, vel ipsi, qui audire debebant sanam doctrinam, prurientes, iudique inquieti existant.

inter veteres ille haud incelebris SEDVLIVS Scotus Hyberniensis (qui circa an. cccc xxx. vixit , interque alia doctissima scripta in omnes epistolae Pauli collectaneum reliquit) ad h. l. fol. m. 97. a. per *prurientes* intelligat doctores *placentes auribus auditorum* : mox tamen ipse mutat suam sententiam addens , *prurientes auribus ipsos esse auditores, auribus considerantes. Pruritus enim est incendium carnis, sine effusione sanguinis vel seminis, sic verbum haereticorum sollicitat aures audientium sine veritate praedicationis.* Heic enim ab Apostolo per vaticinii modum indicatur τῆς αἰσῆς κνησὶς *aurium pruritus*, vt THEODORETVS vocat a). Malum sane priori illo num. v. vnde originem sumsit, haud minus, praesertim quoad grauissimos effectus. Exemplum habemus in Absalom Dauidis filio, qui se auribus & animo debebat obsequentem exhibere patri, verum ex tali innouandi pruritu tantum ex merito reportabat damnum b). Et licet vitium hoc ἡδονὴν τινα, *voluptatem quandam operari videatur c)*; tamen omnes hoc morbo cadaueroso, qui diaboli ope num. ii. verminosas facit aures d), laborant κνησόμενοι τὴν αἰσῆν ab Apostolo in genere vocantur, metaphora a scabiei prurigne desumpta. Ecquis vero pruriginem, scabiei speciem, ignorat? & miseram prurientium voluptatem non vidit? Quis adeo rudis est, vt istam a vitiosis particulis, in cute retentis, esse inficiatur & post eam statim ipsos in prurientibus dolores non obserauerit? Re-

B 2

Et

a) In huic loc. fol. m. 504.

b) II. Sam. xv, 2.

c) Hinc a THEOPHYL. p. 828. talivito laborantes vocantur κνησόμενοι τὴν αἰσῆν & γαργαλιζόμενοι, καὶ αἰεὶ ἐπιθυμῶντες τὰ πρὸς χάριν αὐτῶν. Quibuscum egregie convenit OECYMENTVS pag. 780. HESYCHIUS & CHRYSOSTOMVS Homil. ix. in Epist. nostr. p. 371.

d) Liceat ita mihi *auris* tales cum Plinio vocare lib. xx, c. 14.

Est ideo quis dicat cum Philosopho: quemadmodum iucundum & volupe est scabiem scabere, id quod postea tetros ciet odores & dolores; sic istoc vitium, seu ipsa curiositatis nimiae voluptas auribus grata est, at multum habet felis & aloës. Ut modo varias atque foetidias pruriginis species a) ob solam foeditatem iam taceamus, & modo tituli Dissertationis rationem habeamus; libet potius heic morbi gravitatem, tempus, morbum ipsum & effectus varios, qui audientes in ecclesia vrgent, indeque formandas quasdam conclusiones considerare.

VII. Quod gravitatem attinet, patet haec statim ex ipso vaticinii exordio, quo divino spiritu indutus Apostolus discipulum suum maximis verborum obtestationumque ponderibus adhortatur, optime sciens, quam periculosum sit futurum hoc vitium ecclesiae; vt reliqua ob loci angustiam praetereamus. Incipit a particula *enim igitur*; & dicere vult, nisi isthaec iuxta nonnullos codices abesse potest b) his divino spiritu praedictis, ita stantibus διαμαρτυρομαι. Id est ego, quem Deus scit optime, & quem tu, o Timothee, scire potes ac debes, etiam atque etiam, *semel pro semper*, vt Hieronymus vult, *obtestor te* per vniuersa, quae credit religio Christiana. Quae sane obtestatio maximam iuramenti vim habet, perinde vt illa cap. 11, 14. 1. Tim. v. 21. Hinc apud profanos scriptores magna cum emphasi adhibetur vocabulum hoc, & a Demosthene cum *βοω* coniungitur. Vt vero testator fiat obtestatio addit: *coram Deo & Domino Iesu Christo*, tanquam Iudice, certissime futuro, *obtestor te*. Ac si dicat, illum, qui poenas aliquando exacturus est, testem facio, me neque hoc vitium celsa-

- a) Conf. GABR. HVMELBERGII, Medici ad Q. Sereii Sammonici Commentarium c. vi. p. m. 37. seq.
 b) Conf. doctiff. Io. MILLIVS ad h. l.

uerim malum, nec te aliosue immemores istius esse voluerim. Ad quae obtestandi verba, & terribilem conuocandi omnes ecclesiae Doctores vna cum Timotheo ad ipsum Christi tribunal formulam, merito quis cum B. AVGVSTINO a) exclamet: quis sub tanta testificatione segnissimus audeat!

VIII. Ne vero Timotheus instantis mali grauitate & solae eiusdem recensione terreatur, Paulus, diuinæ gratiae, dispensator, in simul id facit, quod boni Medici solent b), vt ante irruentem eiusmodi grauissimum morbum γνῶσιον τέκνον circumspecte instituat, quo deinceps modo se atque suos ab illo seruare & praeseruare queat, & vt hi porro haec remedia alios doceant ex suo, & communis omnium praeceptoris num. II. exemplo. Primum igitur dicit: κηρύξον *praedica*, vel potius *praedicando perba* animo forti ὡς καλῶς στρατιώτης cap. II. 3. perpetuo & tali modo, quali κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας *optimus maximus IESVS CHRISTVS* Matth. IV. 23. & Ioannes Marc. I. 14. praeiuit, nulli studio externo, operae, valetudini aut vitae ipsi parcens. Quare & praedicare iubet τὸν λόγον c) num. IV. seu Euangelium, vt vocatur Col. I. 5. quemadmodum alibi iubentur Apostoli, vt praedicent, ita in vniuersum orbem missi Marc. XVI. 15. in-

B 3 que

a) Libro I. contra Cresc. cap. VI.

b) Qui HIPPOCRATEM, praeceptorem suum communem sequuntur, ita prouide ac scite praecipientem; lib. II. Aph xxxix. ἀρχομένων τῶν νόσων, ἢ τι δυνήσονται κινῆσαι ἀμυλάσεων δὲ, ἢ συχλὴν ἔχον βέλτιον ἐσιν. *incipientibus morbis vt in principio vniuersali, si quid mouendum videtur, si expedit, moue euacua vel per sanguinis missionem, vel per purgationem reuelle: vigentibus, in ipso vigore morbi & statu quiescere, & a remedio abstinere, multo praestut &c.*

c) Vt codex ille habet; quem Stephanus produxit; quemque multum laudauit cl. MILLIUS in proleg. 118.

que hoc filium Dei iisdem signis, quae externo praedicandi modo conueniunt, & enuncient *omni creaturae*; ubi peraeque conueniat talis praedicandi modus, qualem omnes percipere & intelligere valeant. In hac itaque praedicatione remedium primum ponit gentium doctor; id quod in suo & ipsius archiatri IESV CHRISTI exemplo expertus erat optimum. Est autem boni Medici, vt medicamina non solum porrigat, sed eadem etiam, vt provide continuet, necesse est quam maxime; quare porro addit, *ἐν τῷ αὐτῷ ἰνστα*, o Timothee! loquere cum instantia & immoratione non semel sed semper & *commode*, ceu bene addit laudatus „SEDVLIVS l. c. Multi enim dicit BEDA *a)* postea cogitantes „quae audierint, & quam iuste audierint ipsi grauius & feruenterius arguerunt; & quamuis perturbatiores a medico viderentur abscedere, paulatim verbi vigore in medullas penetrante, sanati sunt. Quod non fieret, si semper exspectaremus periclitantem, putrescentibus membris quando cum liberet vri aut secari, quod non ipsi corporis medici attendunt, qui terrenae mercedis intuitu curant. Hinc & instantiam hanc esse vult *ὀκνηρὸν ἰσχυρῶς* tempestiue, quantum ad auditores beneuolos attinet, & *ἀναγκαῖον*, quantum ad accidiosos, vt bene monet ex DIONYSIO ille NOVARINVS *b)* qui stimulatione semper & impulsione quadam indigent, quibus molestum est verbum Dei audire, vnde & importune agere videtur qui monet; sed tum bene opportune & discretely agit, qui continuo instat. Videtur etiam Paulus illud *τῷ κείνῳ δελεῖν* Rom. XII, II. vti quidem non nulli heic legunt, commendasse, vel saltem Timotheum suum admonuisse, vt sit *ἐξαγορευόμενος ὡς κείνῳ* Eph. v, 16. i. e.

a) ad h. l. fol. m. 753.

b) in Paulo suo expenso Venetiis edito in folio. Sunt etiam qui proverbialiter exponunt haec cum FR. DLIB. O l. c.

omni studio & pretio quasi *opportunam* quaesitet *occasione*, metaphora desumpta a mercatoribus, qui emendi, vendendive occasiones, hominumque tunc semper indoles ac statum probe observant, nullo habito ad commoditates corporis varias respectu. In tali igitur cura & vigilantia semper debent versari veri doctores, eoque respicere, ut diligentia non minus, quam opportunis etiam honestisque verborum obsequiis, praesertim in ipso pruritus aestu, prurientiumque affectuum vigore, sanis ecclesiae membris adsint, ne ex vilo neglectu aut usu istorum minus prudenti, maiora unquam eveniant mala c). Nam in ipsa temporis, loci, hominumque conditionis observatione multum alibi curae oportet adhiberi juxta Poetam PALINGENIVM in *Zod.* dicentem: *Temporis & loci proinde est servanda hominemque conditio semper, ne quid te laedere possit* Hinc & Apostolus Eph. v. immediate v. 17. non vult, Ephesinos esse *imprudentes*, sed *intelligentes* nempe in cognoscenda *Dei voluntate*; quales fere in arte sua olim Nebucadnezar praesumebat Astrologos Dan. II. vers. 9. Ubi itidem a LXX. interpr. *εξαγορευατε ναισιν* adhibetur quasi astrologi ideo tempus traherent, donec tempestas affectuum in rege sedetur, & intervenientibus negotiis aliis mutetur ejus animus. Tertia praeservatoria indicatio esto, *ειρηνην argue*, siue, ut nexus cum prioribus suadet, novas, vagabundas, & a salutaris doctrinae regula recedentes sententias prius praesertim, quam ad aliorum aures pervenerint, inque istorum animis radices egerint, *cohibe*, debitisque argumentis *convince*. Nam si absque tali conuictione increpabis, temerarius videberis, nullusque te perferet, inquit CHRISOSTOMVS; imprudentior ille dein fiet & durior, quem argues.

IX. Quod I

IX. Quod porro suadet Paulus, est, ἐπιτιμῶν *obiurga*; postquam nempe argueris & demonstraueris, vult dicere, eum deliquisse, tunc increpationem cap. III, 16. adhibe. Vbi bene monet BASILIUS *a)*, permisisse Apostolum *increpationem*, aut nunquam *opprobrium*, id quod fraternae correctioni sit contrarium. Tandem addit: παραμύλιον *adhortare, consolare*; increpatio enim similis videtur sectioni, consolatio vero, dicit THEOPHYLACTVS, pharmaco suauis. Consolationis ergo pharmacum appone, vt ne sola sectio dolores vehementiores faciens, ad desperationem praecipitet. Insuper requiritur, μακροθυμία *longanimitas*, optimum illud & vniuersale donum, quod ministros Ecclesiae quammaxime decet, iuuat, & ad praedictas indicationes omnes spectat. Vnde denuo vult iam laudatus, vt docens suos increpet longanimitate, nec tanquam hostibus poenam irroget aut infligat, sed veluti filiis institutionem det, & semper eos doceat. Consolatio autem, maxime opus habet longanimitate, nec vulgari, sed *omni*, quae omnibus modis demonstratur, operibus, verbis, habitu & gestu. Eaedem porro curationes circumspecte referri debent ad diuersas personas, tempora, loca, vt PROSPER innuit, *b)* dicens: *argue coaequales, obsecra seniores, increpa iuniores cum omni patientia & doctrina*; quia leuiter castigatus exhibet reuerentiam castiganti, asperitate autem nimiae increpationis offensus, nec increpationem accipit, nec salutem. Praetereunda quoque hoc loco non est quorundam lectio, quae προθυμίαν *alacritatem promptitudinem* habet *c)*.

Nam

- a) In Psal. xlv. ad isthaec Pauli verba.
- b) Libro II. de vita contemplatiua C. V.
- a) Conf; codex MS. membran. ex oriente adductus & scriptus cl. lxxxvii. quem doctissimus MILL vsvalde laudat in proleg. fol. 164.

Nam, si vllibi, heic sane in eiusmodi, vel in vlla malorum
 istorum suspicione quam maxime locum habet illud, *in tem-
 pore venire optimum*: praesertim cum prurientibus nihil
 magis cordi sit, quam vt tempori bene inseruire discant.
 Et sicuti in genere ex hac institutione fat constat, Deum
 non amplius voluisse *immediatam* ad ministerium vocati-
 onem *num. III.* sed *mediatam*, vt homo ab homine voca-
 tus sit: ita & homo vt hominem doceat Spiritus S. acce-
 dente opera, necesse est, si modo recte se habeat illa voca-
 tio ad voluntatem Dei directa, *num. II.* idq; non solum re-
 spectu *vocati*, sed maxime *vocantis*. Hic n. probe dispiciat
 cuiam tradat arduum hocce docendi munus, optimum in
 hac terra depositum, vbiuis Spiritus S. praesentia obfigna-
 tum *num. IV.* ne olim ecclesiam cum B. GREGORIO a) con-
 queri ita oporteat: *mundus totus sacerdotibus plenus est,
 sed tamen in messe Dei rarus valde inuenitur operator:
 quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus offi-
 cii non implemus.*

x. Porro Spiritus S. Paulum, & istius ope Timotheum,
 omnesque futuros ministros ad morbum ipsum *num. VI.* in-
 dicatum, *aurium* nempe *pruritus* deducit, eumque
 per vaticinii modum ob oculos sistit dicens: *ἔστι γὰρ καιρὸς
 erit enim tempus*, moxque *vers. 6.* instantem suam mortem
 indicat. Est igitur id ipsum quasi *ultimum* Apostoli *vale*,
 puo *Χρίστου τὸ ἔσθ* in Timotheo cap. I. 6. resuscitare & ple-
 niori Spiritu, vt illi solent, qui morti viciniores sunt, gra-
 uitatem mali & salutem ecclesiae commendare voluit, ad-
 dens simul tot praeseruatarum suarum indicationum cau-
 sam. Equidem particula *γὰρ* *causalis* alibi & *explanatiuus*
 est, sed hic potius *adseueratiua*, idem significans, ac *prose-
 Ho* ceu Act. XVI, 37. vt sensus sit: *erit certe profecto tem-*

C

pus;

a) Hom. XVII. in Euang.

pus; ideo peraeque tibi, o Timothee erit necesse, vt praedicta remedia curatius praeserues & obserues. Eundem etiam nexum HVGIO Cardinalis innuit *a*), quo Paulus procul dubio in memoriam reuocat illud Christi Matth. xxiv. 24. 25. ἰδὲ προείρηκα ὑμῖν, vbi de Pseudo-Christorum & Pseudo-Prophetarum linguis prurientibus, de signis istorum & miraculis falsis loquitur, & id; quod ipse de lupis, post abitum suum ingressuris nec parcentibus gregi, praedixit Act. xx. 29. indicat. Vt autem eiusmodi luporū impetus, furores, immanesque clamores *num.* v. multorum fidem jam tunc subuerterant; nondum tamen id aeq; malum omnium peruaferat discentium aures; & si vel hoc, nihilominus dicit Paulus *ἔσται futurum ἐστὶν.* Gall. *vn temps viandra.* Angl. *fort the time will come,* tempus veniet, puta demum post meum abitum, quo, accensis denuo in me meaq; diuino iussu publice proposita dogmata *b*) inimicorum odiis, *erit*, non incipiet solum, sed *esse* & regnare continuabit malum in-uitabile. Solet alias in humanis rebus hostium lior atque odium cum ipsa bonorum morte emori & profus deficere iuxta Poetam

Pascitur in viuis lior; post fata quiescit;

verum hic absolute positus, post abitum & obitum veritatis diuinae statorum pascendo & depascendo, vti gangraena fiet maior *b*). Hinc & supra laudatus ANSHELMVS quando impensus considerat, cur tanta instantia Paulus Timotheum iusserit praedicare: mox sibi ipsi respondet: quia *erit tempus.* Erit nempe certo aliquando tempus, in quo veritatis praedicatio non suscipietur, sed tanquam onus graue reicietur; quare ille, vt huic festinanti tempori praue- niatur toties suum Timotheum, tantisque verborum quasi ponderibus monet.

XI.

a) In comment. ad h. l. *b*) Qu. xxxv. p. 66.

XI. Tempus ipsum h. l. dictum καιρός, quid sit CAESARIUS
a) dicit: ἕτερον μὲν χρόνος, ἕτερον δὲ καιρός. τὸ μὲν γὰρ μήκος ὑπάρχει
σημαινικόν, τὸ δὲ ἑκαίρειος. ἔ γὰρ Φαίμεν, χρόνος ἐπέση ἀμῆτε ἢ τετυγητῆ.
ἐλλὰ καιρός, ἔδὲ χρόνος γῆμαι τὴν νεάνιν, ἀλλὰ καιρός: h. e. aliud
quid χρόνος, aliud vero καιρός. Illud namque spatium, hoc
vero opportunitatem denotat. Non enim dicimus χρόνος
inhabet messis vel vindemiae sed καιρός, neque dicimus χρόνος
est ducendi puellam, sed καιρός. Et OLYMPIODORVS b)
δὲ μὲν χρόνος καὶ καιρός εἶναι δύναται. ὁ δὲ καιρός ἔ χρόνος. Equidem
supra diximus num. ix. prurientes tempori inseruendi rati-
onem quam optime didicisse: hinc saltem monuisse hic
iuuabit, non ipsum tempus (ἀκριθὺν κινήσεως κατὰ τὸ πρότερον
καὶ ἕτερον c) ab Apostolo notari, tanquam rem, in se inno-
centem, ac bonam, vt sunt omnes creaturae i. Tim. iv. 4. di-
uinitus adornatae, sed temporis statum, rationem, modum
cuiusuis rei, de qua sermo est, naturae & genio eius conue-
nientem, intra certam durationem necessario occurrentem,
das Ansehen/ Beschaffenheit/ &c. Sic Sara παρὰ καιρὸν ἠδύκεος
i. e. praeter actatis rationem peperisse dicitur Hebr. xi, 11. d)
Interea istaec vocabuli acceptio multis adhuc locis, ex A-
C.2 astronomia,

a) Quaest. xxxv. pag. 66.

b) Ad vers. i. c. III. Eceles p. 617.

c) Sic describente ARISTOTELE libro IV. Physic c. XVI.

d) Vri versio noua latina omnino rectissime reddidit; quo & me-
rito καιρός σὺν Marc. XI, 13. refertur, Qui locus alias cu-
riosae magis, quam vtili disquisitioni ansam dedit, & tu-
tilissime sic explicari posse videtur, si dicimus: Christum, qui-
dem sicum folia habentem, inuenisse, nullam vero sicum ratio-
nem; gleich als hätte er / da er doch wohl wegen der Zeit
geholt / gar kein ansehen / Beschaffenheit und Schein zu sei-
gen gehabt &c. cur vero prius Seruator suam infinitam po-
tentiam demonstrare maluerit in responsione hac gravissima
V. 14.

stonomia, Chronologia petitis, &c. collustrari posset, si heic modo permitteretur. Notat insuper *καιρός* integram noui foederis periodum uti quidem II. Cor. VI, 2. a) & Hebr. IX, 10. statum διαρρώσεως, h. e. τῆς τῆ Χριστῆ παρεστίας τῆ μέλλοντος διαρρώσεως ταῦτα ἐ τὴν ἀληθινὴν, ἢ πνευματικὴν λατρείαν ἐπεισαγαγεῖν, b) imo de futura aeternae vitae ratione, vbi non amplius illi ἀριθμὸς κινήσεως κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον erit, adhibetur. Nec vix alia voce incomprehensibilis haec & aeterna vitae ratio exprimi potest, quae CHRYSOSTOMO vocatur c) *καιρός τῆ σφάνης* tempus i. e. *status*, ratio *coronae aeternae*, opponiturque *καιρῶ τῆ σάδης* stadii, siue *curriculi*, i. e. *temporalis*; eodem plane modo, quo apud THEOPHYLACTVM iudicium post demum temporis istius caduci occursum commodè vocatur *καιρός κήσεως*. Vt ita tempus nihil aliud sit, quam futurus ille & periculosus in tempore status, in doles der Zeit und Welt Lauff/ αἰὼν τῆ πόσεως; Eph. II, 2. *hominum* in Ecclesia *genius*, qui illorum animas vrgere atque flectere solet; quandoquidem omnia secula genium habent, qui mortalium animos in certa studia solet inflectere.

XII. Pos-

v. 14. aiens: non amplius quisquam ex arbore ista comedit, quam in inquisitione suam omniscientiam, id contextus non modo docet, sed & Deo semper liberum est, in quocunque voluerit momento & quacunque creatura, suam infinitam potentiam hominibus commonstrare.

- a) De hoc loco ita THEOPHYLACTVS p. 369. ποῖος καιρός ἐν πρόσδεκτος; ὁ τῆς χάριτος, ἐν ᾧ ἀφεσις ἀμαρτιμάτων ἢ δικαιοσύνης χορηγία. ἔτ' ὁ δεκτὸς καιρός, ἐν ᾧ δέχεσθαι ἡμῶς ὁ Θεὸς, καὶ ἐπακμεῖ ἡμῶν καὶ σώζει, i. e. quodnam tempus acceptum? gratiae; in quo est remissio peccatorum iustitiaeque subministratio; istud & tempus acceptum; in quo nos Deus recipit, exaudit & seruat.
- b) Vt denuo THEOPHYL. habet p. 959. & OECUMENIVS p. 841. tempus aduentus Saluatoris nostri vocat.
- c) Tomo v. Homil. XIX, p. 120.

XII. Possit tamen heic quis sequentem formare quaestio-
nem: an non, & quando istius temporis expectandum
sit complementum? Verum verba haec prophetico ore,
per Spiritum S. afflato, prolata sunt; quare & eodem, vt
recipiantur & intelligantur, necesse est. Quia non frustra
ibi dicitur, *erit tempus*; non, *veniet*; quod sicuti venit,
transiet, quasi

fertur ab immenso *tempestas* turbida coelo,

omnia mox quatens, mox venit atque perit;

sed & cum duratione erit omnino eiusmodi tempus futurum
donec ipse huic Deus terminum forte dabit. Talis autem
terminus heic non aeque prostat sicuti alibi & in illa Iaco-
bi egregia prophetia Genes. XLIX. 10. vbi adest, nempe *do-
nec veniet Schilo*. Praeterea quoque tempus hoc alibi in
plurali ^{a)} indicatur cap. III. 1. & heic in singulari; quod
ideo cum notabili ampliatione non solum, sed & ampliori
cum ipso tempore ^{evangelicè} intelligatur. Nam eiusmodi vati-
cincia, quae annexum habent terminum, prout quidem an-
tea citatum, solent cum appropinquante isto, semper fieri
in effectu suo clariora, quasi efficacius se hominum animis
atque oculis commonstrantia. Quare & illa ex aduerso,
quae simpliciter ponuntur, itidem cum tempore insequen-
te maiorem suam debent monstrare hominibus veritatem,
modo vt vbique vaticinii Dominus depraedicetur eiusque
verbum, quod non pereat prius, quam coelum & terra &
omne tempus & duratio pereat. Patet id insuper ex ipso
locutionis Paulinae nexu & temporis ratione, quae cum

C 3

ho-

- a) Tempora molesta s. difficilia, ex quibus se difficulter quis expe-
dire valet, aut quomodo se gerat, propter talium ingeniorum
in tempore viuentium, monstra, istorum mores & studia, vix
tutum consilium capere potest; hinc bene GROTIUS ex CI-
CERONIS ore vocat *tempora formidolosa* &c.

hominum indole tunc erat pessima ; ideo non dicit, *est malum tempus*, sed potius *erit tempus pessimo* hoc nostro longe adhuc *peius*. Probat id ipsum perpetuus totius ecclesiae consensus, *pruritus* puta *vitiū* succreuisse magis cum ipso tempore, quam decreuisse vnquam. Unde & expresse vocantur vltimorum dierum *καιροί χαλεποί*, cap. III, I. *tempora molesta grauia*, nec minus saeva adspicuntque horribilia, ac illi Matth. VIII, 28. *δαίμονιζόμενοι χαλεποί*.

XIII. Est itaque praefens morbus non vnus anni aut seculi, sed plus, quam alias ex arte appellandus chronicus ; cuius nunc respicere libet interiorē pariter & exteriorē constitutionem. Quod priorem attinet, vnde omnis prurigo aurium scaturiginem sumit, dicit Apostolus ita : *erit tempus, ὅτε τῆς ὑμῶν αἰδέσεως διδασκαλίαις ἐν ἀνέχονται*, i. e. iuxta versionem veterem : *cum sanam doctrinam non sustinebunt* ; moxque additur exterior mali facies, *ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισηφύσουσι διδασκάλους, κηθόμενοι τὴν ἀουὴν* ; sed *auribus prurientes*, iuxta BEZAM, *ipsi sibi pro suis cupiditatibus coaceruabunt doctores*. Vbi paulisper verba a facti textus nexu immutantur, id quod etiam gallica versio & anglicana facit ; verum cum nullus ferme ex veterum codicibus idem faciat, nec causa alia eiusmodi immutationem urgeat, libet eundem cum ERASMO retinere : *erit tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed iuxta concupiscentias suas coaceruabunt sibi doctores, ii, quibus prurunt aures*. Incipit ita instar boni medici Paulus ab interiori malo siue illo, quod maxime Christianorum communionem num. IV. soluit, vt praeter grauitatem eius, tutiorem curationem doceat : quae sane ibi non incipiat, vbi in superficie externa etiamnum optima morbi pessimi, intus latentis, facies est. Quibus malis externis iusto citius curatis, mox periculum inferius & grauius fit, & incurabile prorsus.

Qui p pe

Quippe homines in doctrina fidei minus firmi & sani, ceu sunt prurientes, nunquam non tegere optimis moribus valent suam infirmitatem, modo eandem ita ad datam vsq; occasionem referuare sciunt *num.* ix. vbi demum ad peius *num.* v. procedunt, vt B. LUTHERVS inquit: a) malum fidei in optimis moribus facit haeticos, superbos, schismaticos, quos scriptura proprie impios hebr. reschaim; vocat. Mali mores peccatores faciunt, salua fide, saltem aliorum h. e. non impugnat fidem, etfi eam sciunt se non habere & debere, ideo sunt facile curabiles. Malum autem fidei mox etiam criminatur & persequitur fidem aliorum, vt suam statuatur.

xiv. Et hi quidem prurientes *interius* sunt quos *μη άνθεξοντας τής υγαινης διδασκαλιας* vocat textus, & hanc caput *ii. 8.* ad Tit. λόγον υγιή *sermonem sanum.* Διδασκαλία quidem quoad originem & varios significatus apud scriptores euoluenda est b); quae hoc loco praeter eam *num.* iv. dicta, iuxta Rom. xv. 4. *ii. Tim.* iii, 16. est ipsa sincera Christi doctrina siue institutio in genuino & sano sensu ex sacris literis collecta, & in articulos seu capita breuissima contra haeticorum corruptelas digesta, vt F. C. c) bene vult, Debet autem haec passim cum *ένεργεια τή διδασκαλιος έν τώ μανθανόντι* esse coniuncta, prout scite dicit IUSTINVS MARTYR, sicque ad fidem non solum directa, sed & vitam ipsam, perinde ac καλός διδάσκαλος innutritus esse τοίς λόγοις τής πίστεως καί διδασκαλιας *i. Tim.* iv. debet. Vnde & apud scriptores ecclesiasticos haec vox integram disciplinam ecclesiasticam indicat, secundum quam in Christiana communionem *num.* iv. docetur,

a) Tomo 1. lat. fol. 373.

b) Conf. Scriptores, praesertim Ecclesiastici.

c) Pag. 632, vbi & causa prostat, cur antiquitus collecta sit haec doctrina in certa capita siue articulos, Conf. F. C. Praefat.

tur, creditur & viuitur, heterodidascaliae I. Tim. I, 3. oppositam; plura SVICERVS in voce διαταγή habet. Imo ipse Apostolus doctrinam hanc vocat *fundamentum firmitum* τὸ θεῖον *quoad fidem*, quam in resurrectionis articulo labefactare conatus fuerat Hymenaeus cap. II, 19. *cum quoad vitam*, quam idem sermone suo infano corrumpere coeperat. Ex quo ipso *fidei* ac *vitae* fundamento deinceps Apostolus cap. III, γνησίον suum contra veritatis hostes, qui perinde ut Iannes & Iambres sint ἀνδραποιοκατεφθαρμένοι τὸν νόμον, ἀδίκιμοι περὶ τὴν πίστιν s. quoad hoc fundamentum; inque versu 10. cum singulari emphasi pergit: *Συ δὲ, ο Timothee, περικοληθήσῃς μετὰ τῆς διδασκαλίας* *assecutus es cum animi intelligentia, amentiae istorum hominum opposita, id quod contra Erasmi interpretationem notetur, doctrinam meam, & qua porro vitae meae rationem, propositum, fidem, lenitatem, charitatem, tolerantiam* veluti veros doctrinae sanae fructus adsecutus es. Valet enim semper, quod vulgo ac verissime dicitur: *vbi male docetur aut creditur, ibi pessime viuitur.*

xv. Quemadmodum vero omnium Christianorum corpora sunt membra corporis Christi num. I. vt vnum corpus, siue sint *Apostoli*, siue *Prophetae*, siue *Doctores & Potestates* I. Cor. X, II, 27. constituent: ita διδασκαλία haec in certis articulis tam arcto nexu cohaeret, quam digitorum partes inuicem coaptatae sunt a) & esse debent, vt *vnum fidei & vitae corpus* exhibeant. Indicat hanc vnitatem in textu nostro locutio numeri singularis, ceu bene alibi LVTHERVS monet b), quam Apostolus iubet esse ὕγια νόσσην *sanam*, estque metaphora petita ab illis, qui ὑγιαίνοντες, corporis sanitate gaudentes, optimo salutis nostrae medico IESV

CHRISTO

- a) Ita B. Io. MVSÆVS loquitur in introd. c. III, 30. p. m. 363.
b) In Postill. parte II, fol. m. 464. a.

CHRISTO teste, ἄρτιον ἔχων ἰσότης, Luc. v, 31. Quare & illi, qui hosce sanos articulos cum forma sanorum verborum F. C. a) habent, ex merito sani audiunt. Dicitur exinde homo Dei cap. III, 17. ἄρτιος perfectus, integer, sanus ceu quidem SVIDAS isthaec vocabula componit, ac certus, non dubius, puta in rebus fidei ac vitae occurrentibus vellactis, vel tristioribus non impar, sed omnibus par ac idem, sumto ex arithmetica b) vocabulo, ad omne opus bonum & fidei & vitae ἐξηρητισμένος. Quod insuper vocabulum Chirurgico Medicum, petatum est a luxatis membris in loca sua restituendis. Nam vti vnicus in manu articulus, si malo quodam laborat, ipsam manum & corpus integrum afficit; sic vel vnicus doctrinae Christianae articulus, pruriginis vitio adfectus in malum crescit pro habitudine semper peius c). Et sane quotiescunque in oculos venit egregius hic Apstoli locus,

- a) Pag. 707. vbi dicitur; Tutissimum est iuxta Pauli admonitionem 1. Cor. 1, 10. formam sanorum verborum non minori diligentia, quam ipsam sinceram doctrinam, firmiter retinere; quae ratione multis non necessariis contentionibus ansa praeciditur.
- b) EUCLID, in element, VII, defin. 6. Vbi ἄρτιος ἀριθμῶν numerus par est ὁ διχαδιαίρετός; cui opponitur περιτός numerus impar, de qua emphasi arithmetica occasione alia dicendum erit; interea huc respicit OECYMEN vs quando ad nostrum loc. dicit; Ἄρτιός ἐστί, ὁ αἰεὶ ἴσος, καὶ μὴ τε τοῖς λυθηροῖς κλινόμενος ἢ λαπεινόμενος, μὴ τε τοῖς χρηστοῖς ἐπαιεόμενος ἢ φουσιόμενος, ἀλλ' αἰεὶ ὡσαύτως ἔχων ἐν πράγμασιν ἀνίσους ἰ. e. perfectus est, qui semper idem, neque rebus tristibus flectitur & deprimitur, neque rebus secundis effertur, & inflatur, sed sibi semper, in rebus etiam dissimilibus, similis est.
- c) LUTHERVS in Comment. ad c. v. Gal. folio. Wenn du Gott in einem Artikel verläugnest; so hast du ihn gewislich in allen verläugnet; denn er lässt sich nicht theilen / 2c.

li locus, venit autem saepius, tories in mentem & oculos ipsos recurrit piū solidae institutionis exemplar, quod fidelis fidei ac vitae Theologus quondam in Acad. Ienensi ad canitiam meritissimus, praeceptor meus, ac ferè parens in cineribus venerandus, FRID. BECHMANNVS priuatim saepius & publice in suis lectionibus futuris ecclesiae ministris sedulo cogitandum exhibuit.

XVI. Quamvis ita suis articulis cohaerentem doctrinam, ad obrinendum finem, in voluntate Dei situm, adaequatam sufficientem & perfectam adeo statuamus, vt non aequè necesse sit cum THEODORETO aliud quoddam accuratius fidei exemplar quaerere alibi, ac si tale a Paulo olim Timotheo datū sit *a*): nihilo secius iam Apostoli tempore sat peruersus hominū genus ab illa, ceu longius adhuc recessurus, describitur. Quando dicitur: *ἐν ἀθέοις καὶ ἀσεβέσι τοῖς ἀπίστοις οὐκ ἔστιν ἡ ἀληθεία, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγαθή, οὐκ ἔστιν ἡ δικαιοσύνη, οὐκ ἔστιν ἡ ἐπιτομή, οὐκ ἔστιν ἡ καθαριότης, οὐκ ἔστιν ἡ ἀκατακτά, οὐκ ἔστιν ἡ ἀκατακτά, οὐκ ἔστιν ἡ ἀκατακτά* sanam hanc doctrinam. Quod vocabulum amplum significatum habet, indicans tales homines ex CLEMENTIS mente *b*) *οἱ δὲ ἀθέοι οὐκ ἔτιν ἀληθείαν, οὐκ ἔτιν ἀγαθόν, οὐκ ἔτιν ἀκατακτά, οὐκ ἔτιν ἀκατακτά, οὐκ ἔτιν ἀκατακτά*, qui vel primae veritatis dogmata docentes audire & iustinare nolunt, vel auditam veritatem, & antea probatam, & in se bonam, ex malo affectu suo & exemplo reiiciunt; ceu illi omnino pessimi. c. III, 23. 4. solebunt, imo hanc, tanquam molestam suisque desiderijs *num. VI.* grauem iudicant, dicentes *Eccl. xxx. 10. videntibus, nolite videre, & aspicientibus, nolite aspicere, quae recta sunt; loquimini nobis placentia, videte nobis errores.* Sic pertaesi fiunt nonnulli sanae doctrinae euangelicae, & vt onus habent, eique amplius assentiri nolunt *Sirach. XXI, 22.* Alii *voluptarii* sunt, & ex animi luxuria ferre illam nequeunt, vt Sapiens dicit. Alii ex impati-

a) Con. DORSCHVS in Dissert. de recta Studii Theol. conformitate & B. GERHARDI Epist. Dedicat. Tom. II. Loc. Theol.
b) Stromatum VII, quo cum consentit CHRYSOSTOMVS:

entia corripientem in porta odio habent Amos v. 10; idquod sane extremæ morum corruptionis initium, insanabilis malitiæ indicium, & via expeditissima ad extremum exitium est. Porro alii aliquod *singularis iudicii donum* iactitant *num. v. ἀλάζονες, ἀνεγκήφατοι* gloriosi, superbi facti, mox alios despiciendo, veritatem ipsam abiciunt, inclarescendiq; semper, maiori prurigine flagrant; si quando vel *ingenio* polleant, quo mire errores suos colorare, veritatemque novarum inuentiuncularum circulis turbare sciunt, spernentes omnia, quæ prius, planius & verissime dicta sunt, veluti leuia, vndique nota, nec ad finem suum *num. i. adæquata*; vel *memoria* alii valentes, corradunt omnia, vnde cunque petita, & taliter vana ratiocinia aliis obtrudere conantur, qualiter ipsi ignorant. Tandem hi omnes *inquieti* fiunt *i. Thessal. iv, ii. τὰ ἴδια*, res suas & negotia, a Deo mandata, agere & operari desinunt, ad aliena protenus pergentes, *curiose agunt*, in ordinate se gerunt, *ii. Thess. iii, 6. obliviscentes τὰς παραδόσεις*, doctrinas veras, quas edocti sunt *num. iii*, malunt ipsi *docentes* esse, quam *discentes num. ii. vt vt* cum inquieta conscientia contraque diuinam institutionem; quia sic in messes alienas properant, & quidem tanto citius & audacius, quo plures linguas verminosas *num. v. g. suis similes*, offendunt, siue tales ad eandem insanabilem malitiam faciles. Hi deinceps *patroni* existunt, inque partes suas trahunt alios, qui veritatem, Christianorumq; communionem *num. xv. amplius* sufferre nolunt, potius innouatam doctrinam, & talem *ad externam speciem* compositam, exoptant, flagitant, donec omnes, propriis desideriis inhaerentes, pereunt. Etenim talis prurientium aurium morbus fit tanto grauior, quo a malo magis remotus videtur, exterius nimirum variis & pietatis & eruditionis speciebus resplendens; vbi intus in-

terim in viscera furens, data occasione cum maximo, & prorsus insanabili impetu prorumpit.

XVII. Verum enim vero vt naturalis prurigo a particulis *num. vi.* salino fixis, pungentibus, in cute ab aliis tenacioribus retentis ortum trahens, inaequalitatem cutis pruriginosam facit, & impuritates exhalat, indeque vicinas partes inficit : ita aures prurientes heic diu latere nequeunt, *ἀλλὰ*, vt Apostolus pergit, *sibi ipsis pro voluptatibus coaccervant doctores* ; vbi hi auribus prurientes, non solum ab istis denuo *num. v.* distinguuntur, sed id ipsum etiam *exterioris* malum nobis nunc pluribus considerandum exhibetur. Est autem vocabulum *ἐπιθυμία* alias generale, inque nouo foedere vel *absolute* positum, sensum & bonum habet Luc. xxii, 15. & malum i. Petr. iv, 3. *vel in constructione*, vbi porro *abiectionem* denotat, quoties adnexas habet praepositiones *πρὸς* vt Marc. iv, 19. & *ἐν* Phil. 15, 23, si vero adhaeret substantiuo cuidam vel adiectiuo, vti h. l. tunc denotat *subiectum*, huiusque *naturam*, *qualitatem*, *causam*, ceu quidem ii. Petr. iii, 3. Epist. Iudae v. 18. Tit. ii, 12. Col. iii, 5. & alibi. Quae *ἐπιθυμίας*, praecipue hoc vltimo sensu sumtae, si in effectum abeunt, iuxta CHRYSOSTOMVM triplicem admittunt speciem *a*), & sunt vel *φυσικαὶ ἢ ἀναγκαῖαι* cupiditates adeo *naturales & necessariae*, vt animal perimant, si istis non expleatur; aliae *ἐν ἀναγκαῖαι* non necessariae sunt, quas *b*) *ταῖς σαρκιαῖς ἡδοναῖς* carnales cupiditates alibi dictas, truncare quidem homines, ast prorsus exscindere non possunt, diuoque Paul. Gal. v, 16. dicuntur tales, quae concupiscunt aduersus Spiritum, inque hoc illoue homine in hanc illamue malitiae speciem magis aestuant, & ideo tertiam speciem cupiditatum constituunt, quas S. Paulus ad Tit. ii, 11. *κοσμικαὶ ἐπιθυμίας*, & *πρὸς τὰς* laudatus auctor vocat.

a) Vti CYRILLVS vult Homil. 74. in Ioannem;

b) De adoratione libro i. pag. 19.

vocat. Et istae sunt, quae a) dicentes quomodocunque a sana doctrina abducunt e. g. auaritia, deliciae; tum ea homunciones, quae veritatis doctoribus subministrare debent, necessaria detrahunt, suis tantummodo mundanis rebus inhaerendo, querelas contra hos instituunt, sicque auaritia ducti, debitam mercedem & victum denegant, vel rixis & contentionibus perpetuis molesti illis existunt, vitaeque ipsa priuant. Hinc Paulus vocat cupiditates *idias* sat notanter cum articulo, quasi *illas* proprias, domesticas b) vel innatas n. v. vel aliunde appropriatas. Insuper in textu nostro *modus* externi istius impetus indicatur per *radia*; quasi ita dominans existat, vt integram hominum naturam, impune alias agentem, immutet, novosque istos, sed non meliores, faciat; vnde non possunt non ita inquieti temperse agere, & complures eodem malo afficere, nisi in tempore curatiua illa remedia *num. viii, ix.* adhibeantur. Imo *ipse* inter somnia sua quasi marcescentes paulisper exi- tati, iuxtaque praescriptas *indicationes curatiuas* in caritate & lenitate admoniti, sibi incurabiles videntur, & quod saepius audimus, vix se posse a suis desistere cursitationibus, aliisque *num. xv.* conatibus, fatentur c).

D 3.

XVIII.

- a) Ita solet HESYCHIVS τὸ ἴδιον per *διεσιον* explicare.
- b) Quo merito referimus illas, quae I. Tim. IV. describuntur: cupiditates.
- c) Hinc magnus quidam nostro aevo Theologus, saepius ita exclamat: O der armen Leute! welche so oft laufen/ da sie nicht gesandt! und weil sie sich so angewöhnet/ auch endlich von Gott und hoher Obrigkeit gesendet werden/ vergessen sie ihrer Schäflein // wollen nur andere lehren/ immer laufen / welches denn eben das Geräthe der thörs richten Hirten wird / Zach. x. 15. die in dem Lande erwecket // das Verschmachte nicht besuchen / das
 Zerz

XVIII. Postquam igitur semel prorupit malum, mox pergit vterius; nempe à sanis doctoribus itur ad insanos, & verminosos *num. v.* id quod tria indicant vocabula: *sibi coaceruabunt doctores.* Vbi ἐπισωρεύουσι, deriuatur a σωρός, quod aceruum e. g. spinarum apud SVIDAM notat, unde σωρεύειν aceruarè vel aceruatim onerare a), sic ἐπισωρεύειν, coaceruare doctores suos dicuntur homunciones inquieti. Non enim vno & altero magistro contenti sunt, sed alios super alios, sine temporis secundum prius & posterius, locorum, aliarumque circumstantiarum, alibi obseruandarum, ratione inducunt, nec non malorum affectuum *num. xvi.* & sententiarum, instar spinarum, cumulum semper adaugent, & quod dolendum est, simul quasi thesaurizant sibi iram in diem irae Rom. II 5, Cumulant sibi aptos suis cupiditatibus doctores & magistros iuxta HILARIUM b), iisdem novis desideriorum doctrinis *num. v.* aestuantes. Videtur insuper hoc vocabulo Apostolus respicere ipsorum, ita coaceruatorum ministrorum vilitatem, temeritatem; & minus solidam doctrinam; quia illi, qui colligunt, tales sunt c) Hinc necessario tales colliguntur, quales ipsi idiotae pro veris habent ministris, vt securius iterum & relinquere

Zerschlagene nicht suchen / das Zerbrochene nicht heilen / und das Gesunde nicht versorgen &c.

- a) Vt HERODANVS libro IV. λιβάνω τὴν βωμῆς ἐσωρεύειν.
 b) Libro x, de Trinitate, vbi & hunc nostrum locum adducit.
 c) Perbelle THEOPHYL. p. 828. τὸ ἀδιάκριτον πλήθος τῶν διδασκάλων διὰ τὴν ἐπισωρεύουσαν ἐδήλωσε, καὶ διὰ τὴν ὑπὸ τῶν λαῶν χειροτονεῖσθαι, ἔδει κατὰ λόγον ποιῆντων, ἀλλὰ τὴν συντρέχοντα ταῖς ἑαυτῶν ἐπιθυμίαις, ἢ τὰ πρὸς ἡδονὴν αὐτοῖς καὶ λέγοντας ἢ ποιῆντας, τὴν χερσὶν κινῶν. Quod idem fere OECYMENIVS sentit l. c. quando eosdem Doctores, ita collectos, τὸ ἀδιάκριτον πλήθος, temerariam & promiscuam turbam vocat.

quere queant pusillanimes magistros, vbiunque tandem hi duriora praedicare audent; imo, vt citius repellantur, misellos auctoritate, *propria*, sibi ex *collectione* & conuocatione arrogata, terreant facilius & remouant ab officio tutius; *ii. so wird ihm ein Handvoll Gersten so viel Böses begangen!* Hinc & *didacodales* istos in plurali numero exprimit Apostolus, indicans, quasi tales falsos ministros, etiã complures, propria auctoritate conquisitos, tantum praestare in tanto malo non posse, quantum vel vnicus alias, rite vocatus *ii. ii.* praestare omnino valeat.

xix. Neque tamen excludendi hic sunt doctores muti, siue libri, quos eodem modo sibi cumulare solent *prurientes*. Sicuti enim *didaxdualis*, Graeci, notante REINESIO a) adpellant vbi, quando, & quo eventu res acta fuisset, Latini *doceri, agi, edi*: ita & per *didacodales* indicari libros, a doctoribus emotos, metonymice, quis negat? Solent itaque auribus prurientes eosdem sibi cumulare libros, indeque sine omni distinctione sibi ea colligere in tanta linguarum manuumque prurientium *num. v.* multitudine, quae nociva tantum sunt & periculosissima. Talis enim currentis seculi gangraenosus genius est, ut plures inde sibi sapere videantur quam maxime, si res per se claras vel *naturales*, vel, quod abominandum, *reuelatas* argumentulis vndeunque petitis, & sermocinationum flosculis nouis aliter perluadere discitentibus valeat: vnde mirum non est, si *prurientes aures prurientium* scriptis tantum adhaereant. Hinc, quasi *equus ille admissarius* apud Ecclesiasti *xxiii. 6.* faciles in vitae ac fidei doctrinis, mox dubii fiunt, & insani *num. xv.* tandem, vt praecceptores sui *subsannatores*, in omnibus veritatis partibus existunt,

quas

a) In Lib. *ii. i.* variat. Lectionum p. m. 47 f.

quas rident iuxta hunc locum, ita à Luthero expressum: Wie der Schellhengst / *ἄνθρωπος ἐπιεικής*, schreyet gegen alle Mähren/ also hánget sich der Heuchler an alle Spötter / und spricht: Warum muß ein Tag heiliger seyn / denn der ander / so doch die Sonne zugleich alle Tage im Jahr macht? i. e. omnes quasi dubias reddere volunt veritates, nec antiquissimarum amplius *veritatum* num. XIII. amant doctores, sed odio habent convitiis proscindunt als Possillanten / Schul- & Lehrer etc. malunt novos, equos tales *admissarios* (Schellhengsten a) istorumque opiniones sequi; quorum primus calumniator diabolus iam vndiq; terrarum integra alit stabula. Quare optandum omnino esset, vt eiusmodi libri vel penitus remoueantur, vel distinctius committantur typo, vel curatissime permittantur legentibus, qui *ἐκτροπῆς, sibi ipsi* tales colligunt doctores vel viuos vel mortuos. Recte enim BEZA b) vocabulo hoc dicit singulare quid significari, *istos colligentes, nimirum idiotas, sibi suae pernicietis & exitii fieri instrumenta* adeo, vt, porro inquit, *ne ipsa quidem salus ipsos possit seruare.* Et quemadmodum etiam propter peccata terrae multi principes eius Prouerb. xxviii, 2. graues sunt terrae. conf. Hol. viii, 10. quem locum non incongrue huc referre videtur HVGGO Cardinalis: ita non mi-

- nus
- a) Quibus verbis bene addit LUTHERVS: Ist Meister Klügel / der will in der Schrift scharff seyn / und fraget / warum solches und solches gelehret seye? Warum der Tag heilig / und jener nicht heilig? Warum das Wasser eine Tauffe sey der Seelen? Warum Brodt und Wein müsse Christus Leib u. Blut seyn? Vnde Prurientium & Nouaturientium animus cognoscendus est, semper incertus, vagabundus, & inquietus in omnibus veritatibus *suas tantum ratiunculis* adhaerens, nec DEI vnquam verbis ac *voluntati* fidens.
- b) In Notis ad N. T. fol. m. 485.

nus hi male coaceruati verbi ministri, imo & libri, malis
 erunt grauissimi. Perbelle etiam BEDA pios omnes alloqui-
 tur l. c. p. 755. *Cauete*, inquit, timendo & orando, ne irru-
 „atis in illud aenigma SALOMONIS a), vbi mulier insipiens
 „& audax inops panis effecta, conuocat praetereuntes di-
 „cens: *panes occultos libenter attingite & aquae furti-
 „uae dulcedinem*. Haec enim mulier vanitas est impio-
 „rum, cum sint insipientissimi, aliquid se scire opinantium,
 „sicut de ista muliere dictum est, inops panis efficitur. Quae
 „cum sit inops i. e. cum sit ignara veritatis, promittit scien-
 „tiam veritatis. Oculos tamen panes promittit, quos
 „dicit libenter attingi, & *aquae furtivae dulcedinem*, vt
 „ea scilicet libentius & dulcius audiantur & agantur, quae
 „palam in ecclesiae disci credique prohibentur; ipsa quippe
 „occultatione condunt quodammodo nefarii doctores sua
 „venena CVRIOSIS, vt ideo se existiment dicere aliquid ma-
 „gnum, quia meruit habere secretum, & suavius hauriant
 „insipientiam, quam putant scientiam, cuius prohibitam
 „quodammodo furantur audientiam propter illicita atque
 „punienda secreta. Mulier illa non solum insipiens, verum
 „audax etiam nuncupatur. Haec mulier insipiens & audax
 „sub Christiano vocabulo tot scelestas haereses condidit,
 „quot nefandas fabulas finxit: vtinam tales, quales aduer-
 „sum Deum fingere potuissent sic illam doleamus insipienti-
 „am, vt miremur audaciam &c. Cum igitur proprio ausu,
 „aestu & astu agunt tales *cumulantes*, mirum non est, si quando
 „hi ipsi *μυσίαν κατά τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς ἐπισταρέοντες κολάσιν*,
 „vt loquitur CHRYSOSTOMVS epist. xcviij. aduersus caput
 „suum paenas coaceruant, quin imo *sibi ipsi τὸ πῦρ τὸ ἀσβεστον*,
 „ignem inextinguibilem cum doctoribus suis, ita prurientibus,
 „veluti spinarum *σπερσῖς*, congeriant.

E xx. Vo-
 a) Prou. x. 17. conf, GERVVS in Comment. p. 451.

xx. Vocantur ideo omnes eius generis homines ex merito κνηθόμενοι τὴν αἰσὴν, a κνηθεῖν *scalpere, fricare, titillare pruritus mouere*, item irritare, ad iram prouocare &c. idem quoque est, ac κνέειν iuxta veteres glossas & lexicographos, ad quos lectorem remittimus. Vnde *prurientes vocantur*, vel quia ab aliis tales, vel a proprio vitio num. v. facti sunt, & effectus adeo tristes & abominabiles in ecclesia produnt. Nec tamen hoc loco praetereunda est alia metaphorae istius enodatio, quam BALSAMONIS a) verbis annotare, & quales isti homines sunt, indicare non piget, quando dicit: κνηθόντες τὰς αἰσὰς καὶ κολακεύοντες, ἀπὲρ λόγοις ἀπατηλοῖς τὰς αἰσὰς αὐτῶν ἠδηγόντες, καὶ γαργαλίζοντες. Τὸτο ἐκ μεταφορᾶς τῶν ζῴων ἐληπται. Τὰ γὰρ ζῶα καταφωμένα καὶ κνηθόμενα χερσὶν ἀνθρώπων γαργαλίζονται καὶ χερσὸν θη γίνονται: i. e. *auribus pruritus facientes & adulantes pro verbis fallacibus aures eorum oblectantes & titillantibus.* Hoc sumtum est ex metaphora animalium, Animalia enim demulsa, & manibus titillata, hominum voluptate quadam afficiuntur & cicurantur. Sicuti vero animal tale, etiam cicur alias, inter omnia, quae ad farturam & creandas adipos conferunt, ferocius factum & inmansuetum, ceu quidem in porcis saginatis videmus, qui eum tantummodo in finem demulgentes iam macellariorum manus & verba sentiunt, vt gulae istorum culter & commodius & citius adplicetur: ita sane homunciones isti instar porcorum, inter exquisita vecordiae & quaecunaeque ditorum malorum genera a linguis prurientibus aequae, ac seipsis saginati & probe mulciti, tandem, citius & periculosius deiectioni, pereunt. Ideo etiam notandum vocabulum est αἰσὴν, quo sibi ipsis viam & portam quasi ad tantum malum pandunt homines, & talem notat sensum, qui cum visione

a) Ad Canonem xvii, cod, Eccles. Afric, p. 669.

visione inter praecipuos est a) & ad doctrinam Christianam percipiendam requiritur, tanto quidem magis, quo & saepius & curatius adhiberi debet b); quare etiam pro instrumentis sensoriis nempe auribus ipsis Marc. VII, 35. non sine emphasi ponitur. Quemadmodum enim sensuum istorum organa, omnem prorsus hominum artem c) ac rationem excedentia, mire adeo composita sunt, ut vel levissimo pulvisculo, aut fluoris, etiam naturalis acrimonia laedatur, saltem impediatur, quo minus officii suis fungi debite valeant: ita in audiendis videndisue caelestibus doctrinis acriores illae pruriginis particulae fiunt, perfricandoq; magis laedunt, nocent. Notat porro *ἀκον* sermonem, concionem, praedicationem ideo, quod haec talia auribus percipi debent Ioh. XII, 38. Rom. X, 16. I. Thess. II, 13. Vnde denuo quis dicat, homines tales non modo sibi esse perditioni & exitio, sed idem quoque, ut in aliis promoueant, cordi omni modo habere; ut igitur tali morbo adfecti non sibi ipsis solum molesti sint, sed & aliis, imo toti ecclesiae Christi molestissimi. Nam loquaces fiunt, etiam cum indignatione ut plurimum, docere volunt sermocinationibus, concionibus institutis, ad veram quasi reducere ecclesiam Christi alios ipsi seducti audent; quibus cunctis tantum inest virus, ut facile ecclesiae Christi membra reliqua arripiat & morbida reddat. n. v. Fi-

E 2

unt

- a) OLYMP. cap. I. Ecclesiasticae p. 607. dicit: *κυριώταται καὶ βασιλίδες ἐστὶ τῶν αἰθήσεων καὶ λογικώτεραι αἰσὴ ἢ ὄρασις.*
- b) Id quod GREGORIVS NYSSENVS orat. XL. pag. 205. bene exprimit.
- c) Conf. Oculus Θεωρουσῶ h. e. de Visionis organo & ratione genuina B. STURMII egregia exercitatio, habita Altorfi anno MDCC LXXX; nec non doctissima dissertatio. dicta *Auris Θεωρουσῶς*, quam D. IO. SCHMIDIVS, Theologus Helmstadiensis & Philosophus consummatissimus, Patronus meus honoratissimus, olim Ienae, Respondente Dn. Ernesto Henr. WAGELIO, habuit an. MDCCXCV.

unt *irradi* omnibus, qui audire volunt, aut meliora edocti, resistunt, & tales quidem fiunt ob internam pruriginis constitutionem *num. xiv.* Habet denique vocabulum hoc *significationem famae* Matth. *iv.*, 24. Marc. *i.*, 28. cap. *xiii.*, 7. Vnde & homines isti *gloriosi* sunt & *elati*, sua tantummodo iactitantes dona, quasi extraordinaria, aliorum despicientes, vt vulgaria & plebeia, eaque apud alios variis modis rident, quibusuis contumeliis, (commatibus afficiunt *a*) indeque magis *fama* & *auribus* prurientes fiunt; & sunt ita non vnus, sed diuersi furfuris, pro diuersis cuilibet in haerentibus malis, hucusque recensiti homines fursurei. Quare istos generatim *describere* libet, quod sint, qui ex diuina institutione *num. ii.* audientes esse deberent; sed vel ex innato *num. v.* vel aliunde accepto stimulo inquieti *num. xvi.* fiunt, sanamque fidei ac vitae doctrinam in bene ordinata ecclesia audire & sequi nolunt; potius sequentes propriam doctrinam, sic ex variis causis *num. xviii.* *xix.* quas intendunt, ipsi insani existunt, ad ecclesiae maximum detrimentum & ad ipsum prurientium damnum.

xxi. Prout vero infinita malorum diuersitas, nec minor istorum grauitas est, vnde *pruritus* vitium originem sumit; ita *effectus* eius recensere, infinitum fere opus dicendum: libet ideo praecipuos tantum indicare, ne limites tractationis nostrae transgredi videamur. Possunt autem ex dictis hucusque abunde cognosci diuersi admodum eiusmodi homines; praesertim ex proxime antecedenti *numero* colligimus illos varie *delicatos* & *fastidiosos* (*spiritus b*) quos bene exprimit LUTHERVS in Catechif. mai. p. 428. dicens:

„ qui

a) Hieron. ad Ezech. xxxiii., 32.

b) De hoc malo, quod *auuidia* vocatur Conf. Viri summe Reuerendi Dn. D. MATI, Collegae ac Patroni optimi Oeconomiam Iudiciorum N. T. Tom. I. Cap. xx i. p. 339.

„ qui simul atque vnam & alteram concionem audierunt,
 „ protenus saturi sunt correptique nausea, verbum fastidiunt,
 „ utpote, qui ipsi illud probe calleant, necegeant magistro
 „ aut doctore amplius. Hæc enim verbi Dei nausea & fa-
 „ stidium ipsum illud peccatum est, quod inter mortalia
 „ peccata hæctenus numeratum, diciturque *αὐδία*, hoc est
 „ *socordia & taedium*, odiosa profecto & damnosa pestis,
 „ qua diabolus hoc tempore multorum perstringit pectora,
 „ vt nos oscitantes opprimat, ac verbum Dei iterum nobis
 „ clanculum subtrahat., Quia ita *sanam doctrinam* sequi
 „ amplius nolunt, eandem admoniti, gravioribus saltem auri-
 „ bus & cum indignatione audiunt; quæ non nisi varios mo-
 „ uet affectus, *iracundiam, dolores, tristitias*, istæ mox
 „ erumpunt in contumelias nouas, approbria & furores:
 „ vnde homines *χαλεποὶ, σαυῖ* ac *molesti* tibi ipsis fiunt & aliis,
 „ *temporaque*, ob crudeles hosce mores, faciunt *num. xii*, per-
 „ quam *molesta*, formidolosa, vt fideles doctores æque ac di-
 „ scipuli quo modo se gerant amplius, aut expediunt, vix tutū
 „ consilium capere queant. Sunt porro alii, qui Athenien-
 „ nensium more nimis curiosi sunt, & nulli rei magis vacant;
 „ ἢ λέγειν τι καὶ ἀκρίειν καινότερον Actor. xvii, 21. Equidem non
 „ omnis curiositas, quæ suos habet in rebus humanis egre-
 „ gios (vfus a), in Theologicis *num. v.* reiicienda est b): potius

E 2

Seruator

a) Sic e. gr. VLPIANVS TYRI vs ille e criminorum principibus &
 doctissimis Juris-peritis primus, ita dictus a Lampridio in *æuero c.*
 xv. *ob curiosas & crebras quaestiones* quas assidue in viis deambulan-
 tium, bibliopolarum officinis & in balneis promouebat, κατένευτος
 vocatus fuit; quod moris habebat appositarum nihil comedere πρὶν
 ἐπὶν κέται, ἢ ἔκείται, καὶ πᾶ κέται. antequam omnium epularum,
 vbi extarent, aut legerentur, inquisiuisset. Conf. ATHENAËVS in
 argumento operis extremit. CASAVBONI.

b) Conf. doctiss. dissertation Biga Dn, D. RECHENBERG II, Li.

Seruator quoque noster in discipulis requirit *scrutinium* aliquod Io. v. 39. in Prophetis scriptis adhibendum; quae ideo unicam regulam & normam constituant, secundum quam omnia dogmata, omnesque doctores aestimari & iudicari debent a). Vbi insuper cauendum, ne id omne detestanda contagione *securitatis*, *praesumptionis*, ex eodem promanentis fonte, corripiatur b); quippe alias aeternitatem fert Beroensium laus, interque istos *εὐερέτων γενεοσφορων*, quando hi praesertim Act. xvii, 10. *omni auiditate animi diiudicasse* leguntur scripturas, siue ex mutua collatione veram interpretationem scrutantes, vt BEZA non ineleganter exprimit, an haec, quae ab Apostolo proponebantur, vel nondum profus audita, vel non satis distincte percepta, ita se habeant? Idem quoque laudabilis curiositatis studium post Apostolorum tempora, ecclesiae patres in suis auditoribus desiderasse, vel ex unica illa epistola IVST. MARTYRIS ad Diognetum c) patet. Reiciendum contra h. l. est istud lentum & mortiferum virus, nempe *curiositatis studium scrupulosum*, quo homines res, quae nec in S. Scriptura reuelatae, nec creditu, factu aut speratu ad salutem sunt necessariae percontari satagunt, ostentandi ingenii & famam venandi gratia susceptum, quod diuinitus interdicitum, periculofum, temerarium & plane inutile est d).

xxii. Cuncti hi bene sentiunt, quod τὸ τῆς κατασκευῆς τῶ λόγῳ τέπει τὰς ἀκούας i. e. iuxta II, Macc. xv, 39. apparatus sermonis delectet

phiae habit. de *malesana & sana in Theologia Curiositate* Dissert. II. aphor. I.

- a) F. C. Epit. pag. 521. & solida declaratio. p. 632.
- b) Form. Conc. p. 396.
- c) Continetur haec Epistola egregia, & h. l. maxime notanda, inter opera IVSTINI MARTYRIS fol. m. 381.
- d) D. RECHENBERGIVS in Dissert. I. citata.

delectet aures; quare & garruli fiunt, nimiumque sibi fidentes, miro verborum nouorum splendore, suorum tantummodo scripta extollunt, suaque propria, dum se ad sermoneis apparatus toros componunt, fata & somnia iactitant. Adulatores sunt, qui suis suauiloquiis & quorum verborum cunque obsequiis, etiam superiorum aures operent; ne illos, qui meliora, saniora, certissimaque veritatis dogmata proferunt, audire amplius valeant. Fiunt *exploratores* iniqui actionum omnium, in illis praesertim, qui rite ad ministerium vocati, docent. Hos contemunt, conuictiis & opprobriis, non ex fraterna illa adhortatione *num. ix.* excipiunt, si modo boni velint esse Pauli discipuli, sed omne malorum principium & exitum publicis doctoribus hisce adscribunt, cumque his deliramentis & vitis ipsi delirare non raro incipiunt, muscas multas immittentes aures, vt bene loquitur HVCO; imo ipsi doctrinarum suarum incerti, in diuersas inuicem partes abeunt. Hinc originem habet omnis in ecclesia confusio, das *Schwärmen*; vbi cuncti suas aures a veritate auertunt, easque ad fabulas conuertunt, & tales inueniunt, qui, vt ingenue Excellentiss. & summe Reuerendus ex B. Luthero D. MARVS noster, Collega ac Patronus meus Honoratissimus loquitur, *aures fricant a*). Vnde ex pruritu hoc, veluti ex pestifero morbo, multi in ecclesia, imo integrae christianae communionis, *Fanaticismo* inficiuntur, & *Atheismo*; qui doctrinis suis, doctorumque suorum coaceruatione *num. xviii.* Dei voluntatem omnem turbant, postea relictis cupiditatibus suis, *num. xvi.* iterum a Deo relinquuntur, vt *haeretici* & *schismatici* &c. fiant, sicque in infinitas partes abeundo & sine Deo vivendo tandem pereant: quisquis enim, qui

a) In Dissert. de Iudicio Dei antea laudata p. 24.

qui sic transgreditur, nec manet in doctrina Christi, Deum non habet. 11. Ioh. vers. 9.

xxviii. Ex cujus etiam, tam grauiissimi mali, intuitu iterum Apostolus suum Timotheum *vigilare in omnibus jubet, perferre, opus peragere Euangelistæ*, qui *ministerii sui plenam fidem faciat* vers. 5. Quae verba cum num. viii. conueniunt, & non possunt non singularem affectum, morbi grauitatem, eiusque certitudinem & periculum indicare certissimum. Est enim notabile admodum vocabulum *νῆδε* *vigila*, instar militis sobrii, qui inter excubias in omnes plagas mundi prospicit, siue vigila, vt medicus prudens, attentus, perspicax solet: nam ad istius modum *νῆφάλιον εἶναι ἔδ δια-ρατικόν*, sacerdotem & quemcunque ecclesiae doctorem viuere oportet *a*). Venit heic in mentem inclytæ Facultatis nostræ Medicæ sigillum *b*), quod draconem, animal

a) Ita CHRYSOST. de Sacerd.

b) Est huius emblematis ingeniosi omnino inuentor B. D. MENZERSVS senior, Theologus vndique celebratissimus, qui sub fundatione LVDOVICIANÆ nostræ ad Cancellarium tunc temporis Io. STRVPPIVM a Gelnhausen propria manu explicationem in schedula, quam mecum habeo, exhibet, & petit, vt addaatur huic emblemati, quæ forsân ornam-entum augere possent. Explicationem ipsam Menzerianam adponere non piget: In hoc, inquit, draco depictus arboream frondem ore teneat, & pedem vnum defixum habeat in horologio siue clepsydra, cum adscripto memorabili verbo: *Νῆδε*. Eleganter haec imago ostendit, fontem omnium morborum, & remedium geminum. Astu enim infernalis illius draconis, siue serpentis, seducti primi parentes peccarunt: & per peccatum mors intrauit in mundum fuitque omnis morbi causa, qui sunt praeparatio quaedam & via ad mortem. Cui malo vnica illa verae vitae arbor, surculus ex radice esse Saluator

vigilantissimum, perspicacissimum & sagacissimum refert;
ex cuius rictu exseritur surculus pomi arboris cum adhae-
rente fructu, dracone ipso pedum alterutro clepsydram pre-
mente, ac coronam in capite gestante: vt hoc signo medi-
ci alliciantur ad studium suum, laboribus in exhaustis vr-
gendum, ad vigilantiam, sobrietatem & prudentiam, quae
hoc ipso vocabulo ^{vñq̄} indicatur, colendam. Vbi pariter
etiam quaedam adumbratio in dicta effigie exhibetur, imo
causa primaeua morborum & pathematum corporis huma-
ni, vitaeque nostrae fragilitatis & fugacitatis. Qualem seri-
am meditationem tandem corona vitae sanctioris, quam ter-
renam coelestis, excipiat.

xxiv. Liceat nunc ex vaticinio, hucusque exposito, certas
formare conclusiones dogmaticas, & praecipue tales, quas
inde a Reformationis Lutheranae tempore, a prurientibus
maxime impugnatas legimus. Nam quod Romanam attinet
ecclesiam, integra, tunc quasi vermibus tanti mali depastum
corpus, videbatur adeo, vt difficulter liberari possent
membra praecipua, nedū exigua a malis eiusmodi affectibus
seruari, ceu ipse testatur PIVS II. Papa Romanus ad CARO-
LVM VII. regem Galliae scribens: *Vnum a te petimus, Ca-
rissime fili, vt DOCTORIBVS, a Sede Apostolica non semper cre-*

F

das,

Saluator noster & coelestis medicus IESVS CHRISTVS, mederi
potest: in eius manu vita nostra est, qui numeravit omnes
dies & horas vitae nostrae. Deinde debet accedere sobrie-
tas & temperantia, quae optimum remedium est humanae
vitae. Monentur igitur medici, vt remediorum suorum
efficacem & salutarem vsum a DEO petant, in eiusque glo-
riam artem suam dirigant, & eadem ad humani generis
salutem legitime vtantur.

- a) Ita perpetuo legit Pontificius scriptor IO LAVNOVS, vir do-
ctissimus, & inter Parisinos theologus quondam celeberrimus
in Epist. 308.

das, multa illorum PASSIONIBVS tribuas. Per quas passione sane nihil aliud intelligendum venit, quam quod ipsum hucusque in docentibus aequae ac discipulis notauimus. Imo ipsi Romanae Ecclesiae praesulibus & fallaces aures semper adfuisse & linguas prurientes, infallibiliter certum est, & ex praesente delectorum Cardinalium testimonio certo certius constat. Nam isti Cardinales infallibile scilicet caput suum PAVLVM III in ipso Concilio an. Reformationis seculi XXXIX. praeter morem aperte sic alloquuti sunt: *Nonnulli Pontifices, tui Antecessores, prurientes auribus, ut inquit Apostolus Paulus, conseruauerunt sibi Magistros ad desideria sua, non ut ab eis discerent, quid facere deberent, sed ut eorum studio & calliditate inueniretur ratio, qua liceret id, quod liberet. Inde effectum est, praeterquam quod principatum omnem sequitur adulatio, ut umbra corpus, id quod num. XXI. indicauimus, difficillimusque semper fuit aditus veritatis ad aures principum, quod confestim prodirent Doctores, qui docerent, Pontificem esse dominum beneficiorum omnium, ac ideo cum Dominus vendat id, quod suum est, necessario sequi in pontificem non posse cadere simoniam. Ita quod voluntas pontificis, qualiscunque ea fuerit, sit regula, qua eius operationes & actiones dirigantur: ex quo procul dubio efficitur ut quicquid libeat, id etiam liceat. Ex hoc fonte, sancte Pater, tanquam ex equo Traiano irrupere in Ecclesiam Dei tot abusus, & tam grauissimi MORBI, quibus nunc conspicimus eam ad desperationem fere salutis laborasse a).* Integrum transcribere placuit locum, ut constet quantum inter Romanenses valuerit hoc tempore pruriginis vitium, & quam ideo difficile fuerit laudatissimae Reformationis, cuius nunc per Dei gratiam celebramus memoriam, opus! sed ad conclusiones. Notamus 1) verbum illud:

121773.

a) Tom. II, Epist. p. 61.

n. ix. quod Paulus heic praedicare iubet, sanam esse, & *ipsi-*
simam internam Dei voluntatem, Iesu Christi & Spiritus
 S. opera per ministros, ideo conuocatos, *num. ii.* literis man-
 datam, vt norma sit, secundum quam omnia dogmata, o-
 mnesque Doctores aestimari & diiudicari debent. Vnde
ii.) necesse est, vt in ecclesia diuersa sint membra, ceu in
 humano corpore, alia nempe dirigentia, seruiencia alia,
 siue *vt secundum eandem voluntatem sint docentes & di-*
scientes. Vt autem hi omnes sciant, quid docere vel discere
 debeant, Deus *iii.*) *certam hanc fidei ac vitae normam n.*
iv. in verbo diuino fundatam, non tam externis notis profes-
 sionis inter homines, quam quidem certis signis volunta-
 tis suae erga nos A. C. p. 13. siue *sacramentis, ad fidem exci-*
tandam & confirmandam, quasi muniuit. Quae *iv.*) o-
 mnino, tanquam vinculum ad salutem aeternam necessari-
 um, *integrum in terra Christianitatis corpus continere de-*
bent, ad omnem temporis durationem *num. xii.* vna cum
 integra sana doctrina *num. xv.* Sunt equidem, qui doctri-
 nam hanc in *xii.* articulos diuiserunt F. C. pag. 488. alii ali-
 ter (nempe in puros & mixtos, vel fundamentales, eos-
 que in primarios, qui cum salutis fundamento immediatuna
 nexum habeant, vel secundarios, & denique in non fun-
 damentales) id quod perinde est, eodem saltem manente
 fidei ac vitae fundamento, praesertim *a*) ad ipsam Dei
 primam voluntatem relato. Quippe alias temper pruri-
 entes in vtu habent, vt articulos *non fundamentales* pri-
 mo aggrediantur, iisque turbatis, etiam dubios reddant
 alios, mox *secundarios & fundamentales* ipsos cum *prima-*
riis omnibus plane turbent. Patet hoc ex Hymenaei exem-
 plo, voluntati Dei contrario, & ex ipsa experientia, quae B.
 Lutherum & nos hucusque fecit certissimos.

F 2

XXV.

a) B. BERTERVS in Theol. Posit. p. 63.

xxv. Equidem talium hominum a Lutheri tempore, plenam per omnes articulos iam recensitos, historiam conscribere potuissimus, indeque illorum quasi in circulum redeuntes errores diabolique astum colligere; quia hic nunquam maior fuit, quam in pulcherrimo hocce doctrinae sanioris propagandae cursu: ^a) sed breuitatis studium id omnino impedit. Dicit nimirum ibi beatissimus vir: *Lasst uns wohl merken / daß dieses des Teuffels eigen Art und Gewonheit ist / wo er nicht kan schaden thun mit verfolgung und verstören / da thut ers aber / daß er es will anders bauen / und besser machen / denn es Gott selbst gemachet hat / und haben will. So thut er ihm jetzt und zu diesen unsern Zeiten auch / verfolget uns mit Gewalt und Tyranny / auff daß / wenn er uns mit dem Schwert ermordet / und vertilget hat / er als denn das Evangelium nicht allein verduncklen / sondern zu Grund und Boden gung und gar umstürzen möchte: hat aber dennoch / Gott lob! nichts damit ausgericht. Wohl hatte er viel fromme Leute ermordet / in der Erkänntnis des Evangelii willen / darinn sie als die Helden fest gestanden sind / und frey bekennet / daß diese unsere Lehre sey / hat aber durch solch vergossen Blut die Christenheit nicht vertilget / sondern vielmehr gedünget und fruchtbar gemacht. Nun aber der schalckhafftige Geist wohl siehet / daß er mit solcher Weise nichts ausgerichten und ändern kan / erweckt er falsche ehrer / die anfänglich unsere Lehre bitten / und sie mit uns einheiliglich lehren / darnach aber sagen sie: Wir (Lutherus cum suis) seyn darzu beruffen / daß wir das erste anheben / die Christliche Lehre lehren / und den Grund legen solten sie aber haben die Offenbarung der rechten Geheimnis in*

der

a) Tomo iv. lat. Ienens. fol. 488, a.

der Schrift / und seyn darzu beruffen / daß sie
 es der Welt eröffnen / und erst hinaus führen
 solten. Also verhindert der leidige Satan das Evange-
 lium zu beiden Seiten / zur rechten und zur lincken / da
 er gleichwohl zur rechten mit seinem Harn und Bes-
 sermachen viel grössern Schaden thut / denn mit ver-
 folgen und morden zur lincken. Hinc & LVTHERVS nostrum
 vaticinium ad suum refert, & GEORGIVS MAIOR a) ad su-
 um tempus. Et D. ERASM. ALBERVS, qui fuit LVTHERI disci-
 pulus & eius defensor perpetuus b), ad Anabaptistas & Carl-
 stadii socios refert. Perinde vt LVCAS OSIANDER c) dicit :
 pruritus aurium hodie in Germania efficit, vt multi multo
 libentius audiant Cinglianum aut Semicinglianum, aut
 errorem Schvvenkfeldianorum, vel idiotam Anabapti-
 stam, quam sincerum Evangelii ministrum. Hic aurium
 pruritus olim in Papatu auxit fabulas de purgatorio, de mi-
 raculis sanctorum, qualia in legendis describuntur. Quia
 concionatores intelligebant, auditores suos fabulis mirifice
 delectari, sed vtrosque Deus coecitate puniuit. Non possu-
 mus ita non id ipsum, vi num. XII. ad nostra periculosissima
 referre tempora, quibus a Luthero intra 200. annos idem
 quidem errorum pruritus vel centies in vnum rediuit cir-
 culum, & hodie miserrime vrget ecclesiam adeo, vt tan-
 dem in Atheismum, qui certissimus prurientium effectus est
 num. XXII. concidere incipiat. d)

F 3

XXVI.

- a) In Comment. ad h. I.
- b) Fuit Superintendens quondam Neobrandenburgicus, qui edi-
 dit libellum, wider die verkehrte Lehren der Carlstader in 8.
- c) In Comment. d. h. I fol. 675.
- d) Quo spectant illae spurcissimae paginae, testo nomine & loco,
 sed procul dubio ex orco ipso profectae superioribus num-
 dinis cum titulo ꝑ de Deo, mundo & homine in 8.

xxvi. Cedant itaque, quia a voluntate Dei longissime recedunt isti, qui sibi propriam fidei ac vitae normam praescribunt *num. xvi*, a voluntate Dei plane alienam *num. iv*, nempe ex *immediatis reuelationibus & verbo suo interno*, quod externo, literis consignato in Sacratissimo Codice, praefereunt. Fuerunt ejusmodi homines tempore **LYTHERI die himmlischen Propheten** *a*). Anabaptistae *b*) Schwenkfeldiani, & illi, qui in Papatu reuelationes & visiones **Marianas** iactant, *c*) hodiernum eius generis muscas in auribus habentes, vndique musitando, vagando, delirando complures circumuolitant, quos heic nominare aequae ac adscribere piget. *d*) Expediit autem ad ejus generis reducendos homines, si modo possunt, vt praenotemus *i.*) sermonem non esse de eo, ac si externo verbo etiam conjungendum sit internum siue

a) Tomo II. Ienens. folio 37. & 59.

b) **LYTHERVS** Tomo I. Witteberg. Germ. folio 328. seq. Referendum huc quoque est egregium **MStum** de istis hominibus, und wie es mit der Münsterischen Belägerung ergangen / id quod possideo, & proxima occasione publicare libet.

c) Conf. ineptus & iniuriis multis referus libellus **Historischer Beytrag für das 2te Lutharische Jubel-Jahr** *zc. zc.* von **P. Io. KRAVS** e Soc. Iesu sic dicta & pastore cum licentia superiorum, & quidem, quod stupendum, contra Caes. Majestatis mandatum, anno 1715. clementissime promulgatum, hoc anno editus in 8vo. p. 22. 23 29 48. 86.

d) Conf. collection of Prophetical Warnings of the eternal spirit, in 8vo. Item **Erfahrungs-volle Zeugnisse einiger in Gott verbundenen Freunde von der verhassten Inspirations-Sache** an statt einer Buchstäblichen Apologie *ab* Anonymo edit. 1715. Est tamen mira apologiae locutio; weil da sie ja ebenfals in Buchstaben verfasst / ihr dennoch Glauben beygemessen werden soll / *zc.* Vnde constat, homunciones istos verbum diuinum, literis consignatum, tantum non curare, quantum suo verbo interno fidunt; ideo mira videtur absurdum haec tituli ratio aequae ac pr aerenfio inanis.

ue spiritus notitia, vt id, quod extrinsecus in verbo legitur, auribusque percipitur, etiam in corde fiducialiter debeat percipi, sentiri; hoc enim nemo sanæ doctrinae doctorum negabit; nec 2.) de interna Spiritus S. opera, quam ipsi magnificamus, loquimur; sed de testificationis modo, an nimirum talis praeter & extra id verbum externum detur e. g. corporis agitatio, inspiratio, effatum *a*) propheticum, seu oraculum? 3. Sermo non est, de quibusuis reuelationibus & instinctibus, vt bene monet B. MISLERVS noster *b*), *extraordinariis*. a Spiritu S. pro liberrima eius voluntate non nunquam immediate profectis; sed de *ordinario*, cunctis Christianis obvio, illo reuelationis modo in rebus fidei, iustificationem, salutem aeternam nostram concernentibus: an in hisce *verbum* aliquod *internum* solummodo audientium, & *reuelatio immediata* expectanda sit, praesertim ab eiusmodi hominibus, qui facti sunt inquieti *num. XVI.* & protinus ab ecclesia ipsi recedunt?

xxvii. Ad quaestionem hanc respondemus negando, & quidem 1.) quod Apostolus PAVLVS, iam morti vicinus, *num. III.* per vaticinii modum *num. x.* futurum ecclesiae & temporis ipsius statum *num. XI.* exponens, in tanta hominum prurientium malorumq; occurrentium diuersitate ac prauitate, quam se ipse non ignorare *cap. III. I.* dicit, talem *immediatam reuelationem* expectare non iubet suum Timotheum, multo minus *verbum* *ibidem* *internum* cum neglectu *exterioris λόγος ζωῆς Θεῶν καὶ μένους εἰς τὴν αἰῶνα c*). Po-

- tius
- a) Conf. Celeb. Hallensium Theologi IOACH. LANGII nobilitigen Unterrichts von unmittelbaren Offenbarungen aus Gurbefinden der gesamten Theologischen Facultät daselbst verfasst an. 1715. in 4to.
 - a) In erudita Dissertatione de *συμμετρίᾳ τῆς πνεύματος* ad Rom. VIII. 16. heic Gissae habita anno c10 100. LXVII.
 - b) 1. Petr. I. 23. collat. cum v. 25. *ibidem*, vbi *ἰσημα* dicitur.

tius 2.) vult, vt doctrinam *num. iv.* sanam, quam notanter λόγον vocat, solummodo praedicet *num. viii.* sic praedicando vrgeat, tanquam Euangelista *num. xxiii.* vigilet; nullibi vero aliud verbum, i. λόγον exspectare aut sequi iubet a) quam τὸ εἴμα Κεϋλις, ex aeterna eius voluntate *num. i.* profluens b) quasi Phison *Ecclesiast. c. xxiv, 34.* id quod μένει εἰς τὸν αἰῶνα manet in aeternum. Et quidem τὸ τοῦ εἰς τὸ πῆμα, τὸ ἐναγγελιοθῆν εἰς ὑμᾶς hoc ipsum verbū illud, quod praedicatum est a Paulo, Petro & aliis inter auditores signis & literis iisdem consignatum, quae percipi queant *2. viii, 3.*) Ideo negamus tale internum verbum, quod novi prophetae, tanto praesertim & inconsueto animi corporisq; motu eructare solent, vt corporali medico magis quam spiritali *num. viii. xi.* opus habere c) vi deantur. Vnde & rectissime quis cum CHRY-
SOSTOMO d) iudicet, qui dicit: *Multi Spiritum S. iactant, sed qui propria loquuntur, falso illum praetendunt. Vt Christus non a seipso loqui testabatur, quia ex lege loquebatur & prophetis: ita si quid praeter Euangelium sub titulo spiritus obtruditur, ne credamus, quia sicut Christus legis & prophetarum impletio est, ita Spiritus Euangelii.* Quod autem 4.) isti homines soleant propria loqui, id non solum ex publicis istorum effatis e) patet; sed etiam exinde,

- a) Ita enim LUTHERVS noster in praefat. epistolae ad Timoth. das der Apostel in diesen Briefen nicht so wohl lehren / als bey der Lehre bewahren wollen 2c.
- b) Ita bene B. DIETERICIS in Institutionibus Rhetoricis vocabulum hoc ab invitato verbo graeco *πείρα, πῶ* i.e. fluo, profluo deriuat.
- c) Conf. celeberr. D. HEINECCIUS in der Prüfung der so genannten neuen Propheten edit. Halae 1715. 4to.
- d) In sermone de adorando spiritu.
- e) Conf. MISSON Theatre sacré des Cevennes in 8vo, item Melanges

de, quod tales homines contra Dei voluntatem & prophetarum antiquorum morem ^{a)} inquieti existunt sua, contra fidelem Apostoli admonitionem Ebr, x, 25. & Dei ipsius voluntatem *num. 11*, suscepta ab ecclesia separatione, & sibi vbiuis similes colligunt homines. Imo 5.) ipso Apostolorum tempore, quod notandum, non *ιδίαι επιλύσεις* debuit esse prophetia *num. 17*. Equidem iam probe scio pallium, quod ex hoc loco ad tegenda sua propria effata BVLKELEYVS sibi conficit, dicens *b)*: Es wenden andere die Worte Petri vor / 2. Petr. 1 / 20. Er rede von der Stimme vom Himmel / welche er gehöret hatte / dadurch von Gott dem Herrn Zeugniß gegeben wurde / da er mit ihm war auff auff dem Berge. Aber dennoch / spricht er / haben wir von ihm ein bessers Zeugniß / den wir haben ein gewissers prophetisches Wort in allen Propheten / die von ihm gezeiffaget: welches aber doch das beste Zeugniß noch nicht war / denn Petrus redet hier von dem Zeugniß / als ein Mittel zu einem größern *2c. 2c.* Verum eodem, & certiori quidem modo quis ex nostro textu dicat: Paulum, qui v. 2. praedicari iussit *τὸν λόγον* s. verbum, (quod Nouatores alias generatim *c)* de *interno* explicare volunt, vtut contra expressum Petri locum antea citatum, & Luc. xx, 20.

G

&

langes de litterature sur l'etat extraordinaire des Cevennes. 8vo.

- a) Ita nec vllum exemplum videmus inter prophetas a Deo missos, nec ita a communione Iudaica, quæ sane pessima erat tempore Esaie cap. 1, 10 quendam recessisse legimus.
- b) Verba germanice sic habent. conf. Ansvver to several treatises in 8. p. 11.
- c) Id quod B. D. SPENERVS contra Socinianos vrget, in der Vertheidigung des Zeugnißes von der ewigen Gottheit unsers Herrn Jesu Christi. cap. 11. § 57. p. 116, inque .63.

egregie

& alibi passim *num. 11.*) etiam heic locutum fuisse non de *interno* solum *verbo*, sed de *illo* simul, quod in versu 3. vocat *ὕμνησαν διδασκαλίαν*, i. e. ipsam illam *num. 11.* litteris expositam normam. Rectius igitur *BVLKELEYVS* iste cum focis & Heluone infernali *Luc. xvi. 28. 29.* debet ex ipso ore Abrah. mi addiscere, quid per *βεβαιότερον τὸν προφητικὸν λόγον* fit intelligendum, Moles nempe & Prophetæ, siue, quod idem est, horum Scripta nobis omnibus relicta; non extraordinarium quid prædicatoris, e mortuis excitati, vel ex ipso Abrah. mi gremio missi. Accedit 6.) *verbum*, quod aduersarii prurientes *externum* vocant, non esse solum *externum*, sed tale insimul, quod ex *interna Dei* voluntate Filius accepit *num. 11.* Spiritus S. docuit *num. 11.* & hic Apostolis consignandum literis exhibuit tantummodo *externis*; potest itaque tale sacratissimum *externum* verbum longe maiori jure simul dici *internum verbum*, quã talia nouorum prophetarum effata *Erfahrungs volle Zeugnisse num. 22. lit. c.* quæ itidem *externis* literis compilata sunt.

xxviii. Cedant porro illi, qui solo *interno suo* verbo freti, sic omnem *externo Dei* verbo honorem, quem adeo impense Paulus commendat, vt vrgeatur à Timotheo, eripere conantur, ipsiq; malunt *doctores* esse, quam *discipulos*, nec volunt opificiis, quibus à pueris fuerunt addicti, amplius inhaerere; sed nolunt esse *quieti & res suas agere ac operari* 1. *Thess. 11. propriis manibus suis*, quemadmodum denuntiatum est. Fuerunt autem tales a Reforma-

tionis egregie dicit: Wir sagen selbst nicht/das das Wort Gottes (sermo est de vocabulo λόγος) allezeit den Sohn heisse / sondern machen gewöhnlich einen Unterscheid unter dem wesentlichen und geoffenbahrten Wort *conf. qu. a* deinceps passim doctè ac prudenter in hac re a viro doctissimo iudicatur.

tionis tempore admodū multi, nec vngūā plures sunt, quam nostro aevo. Verum quales miseri ex suis cupiditatibus sibi cumulant ductores, ex verbo suo *interno* edoctos, tale etiam onus gravissimum conscientis suis imponunt, ut & illos, quos deinceps docent, ab interitu liberent, illa cum Deo non nisi *dulcissima* colloquia, vocationemque suam probent. a) Vbi optandum esset, ut isti modo scriptis abstineant publicis, quibus in Ecclesia adeo nocent *num.* XIX. veluti veris ad diuinum vsque tribunal errorum suorum testibus, miseros interea ubicunque fallentibus!

Qua in re bene LUTHERVS b) : Solcher heillosen Leute hat der Teuffel jetzt sonderlich viel unter den Notzen/da kein Suddeler nicht ist/ so er eine Predigt höret/ oder ein teutsch Capitel lesen kan/ so macht er sich selbst zum Doctor, und krönet seinen Esel. Beredet sich selbst sein sein: Er könnte es nun alles besser/ denn alle die ihn

G 2

- a) Sunt isthaec duo momenta, quae Beat LUTHERVS Melancthon, hac in re paulo timidiori, contra novos illo tempore prophetas obseruanda suadet, referente B. SICKENDORFFIO in Luterthum fol. m. 456. edit. germ. nempe. es soll Melancthon von seinet wegen die Propheten versuchen/ 1.) ob sie ihren Beruff beweisen können / weil GOTT niemand sende / er habe ihn denn durch Menschen beruffen / oder mit Zeichen seinen Beruff bestättiget? Dieses sive demnach nöthig / weil sie sich des öffentlichen Lehr-Amtes anmasseten. Hernach 2.) solte er ihren Geist ferner probiren / ob sie nemlich auch Schrecken und Angst der Seelen erlitten / welche alle Heiligen erfahren: wo sie aber die nicht erfahren / sondern nur süsse / angenehme / liebliche Gespräche mit GOTT vorgäben / solle er ihnen nicht glauben. Denn die Göttliche Majestät könne nicht mit dem alten Adam vertrauliche Gespräche halten / er würde denn geibdet und ausgedorret / weil sie ein verzehrend Feuer seze
w. conf. lib. II, § IV fol. 617. seqq.

b) Tomo v germ. Ienens. fol. 146. b.

lehren. Meister Klügel heist man dieselbige / die das
 Ross am Schwanz können zäumen ꝛ. ꝛ. Talis innova-
 tor, ein Bessermacher/ & qui infimul omnes illas *num. v.*
recensitas prurientium notas refert, fuit Absalon 2. Sam. xv.
2. 279. Et post Lutherum statim praeter adductos illos su-
 perius omnes, qui e. g. sanam de sacro baptismo doctrinam
 turbarunt, referente ita B. ALBERO l. c. daß sie trennen
Gottes Ordnung/ verachten seinen Rath/ wollen weis-
ser seyn/ weder Gott/ und es besser machen/ denn
Er ꝛ. & in doctrina de S. Coena l. c. not. 253. inter
alia dicit: als D. Martinus das R. T. verteutschet hatte/
bald war unsers Herrn Gottes Affe der Teuffel da mit
seinem Boy/ E. und woltes ihm nachthun und besser
machen. Hinc etiam B. DAV. CHYTRAEVS nihil magis
 in praetatione Historiae A. C. edita *ciō 13 LXXVI.* praemissa
 optat. quam ut ab eiusmodi vitio liberetur, dicens: **So bitz-**
te ich doch/ andere wollen diese Arbeit / so gering und
nichtig sie auch scheinen mag / unverändert und un-
verbessert lassen/ ꝛ. Videtur autem sine omni dubio
 B. vir huius verbis respexisse Io. MANLI sarraginem episto-
 larum Melanctonis, quam dedit an. *ciō 13 Lxv.* Basileae
 per Paul. Queckum impressam a). Ne autem a tramite
 rece-

a) Dicit enim B. CHYTRAEVS in antecedentibus Praefationis
 verbis, sibi maxime curae fuisse, daß keine des Philippi oder
 Lutheri Brieffe und Mißthuen / so nicht zuvor öffentlich in
 Tomisepist. Philippi und operibus Lutheri gedrückt / (wie-
 wol er derselben / zu dieser Zeit geschrieben / eine ziemliche
 Anzahl bey der Hand gehabt) in dieses Buch gesetzt. Wie
 leyder jezund durch Aussprennung etlicher heimlichen Brief
 und Schrifften Philippi, welche wider sein/ und D. Lutheri
 öffentlich zum offtermahl wiederhohletes einträchtiges Be-
 känntnis angezogen / viel frommer guthertziger Leute betrü-
 bet / und in schädlichen Zweiffel gezogen worden ꝛ. Fuit
 etiam.

recedamus, denuo praemonendum est 1.) ex discentium plebriorum numero esse excludendos Apostolos, pisces a-
libi e. g. venari solitos; quippe quos ipse Deus vocavit,
nec prorsus *immediate*, sed ex infinita sua sapientia medi-
ante Christo *num. 12.* suo filio *a)*, qui ob hanc quoque
causam homo factus est, ut alios ad praedicandam Pa-
tris voluntatem vocaret, nec 2.) heic attendendos necessi-
tatis casus, quibus saepius fit, ut ex plebeiis *discentibus* fie-
ri possint *docentes*; neque 3.) plebeiis denegamus pium il-
lud admonitionis officium, quo omnes inuicem obtricti
sunt, ut vnus id alteri praestet. Imo 4.) sacerdotalem di-
gnitatem non impugnamus 1. Pet. 1, 5. Apoc. 1, 6. Malach.
1, 11 qua in spiritali Dei domo quilibet Christianorum Do-
mino suo existere debet hostia viua Rom. xii, 1. suo nempe

G 3

corde,

etiam per isthanc Manlii farraginem, in partes tres diui-
sam, statim CASP PEVCERVS cum PAVL. EBERO & aliis vi-
ris grauissimis valde offensus, & ille mox coactus, ut ipse
quandam collationem epistolarum Melanchthonearum
dederit, eamque Wittebergae an. 1510. impressam
Dn. GEORGIO FRIDERICO Marchioni Brandenburgensi ad-
scripserit; cuius etiam autoritate & mandato interdictum
fuit, ne Manlius, teste Paucero in Epist. Dedicator. quid-
tale posthac tentet.

- a) Siue *per Christum filium suum*, primum Ecclesiae *statorem* &
doctorem, qui Ioan. xvii, 14. ipse orat ad coelestem Patrem
εγω δεδωκα αυτους τον λογον σου & vers. 18. pergit: sicut me
missisti, o pater, in mundum ira & ego misi illos in mun-
dum &c. Quare haec verba non aequae contraria sunt illi
notissimae de immediata Apostolorum c. 9. vocatione;
sed volunt, ut omnes hodie in Ecclesia *docentes* primi
Doctoris & Magistri sui mandatum sequantur, nec pro-
pria dogmata loquantur iuxta CHRYSOSTOMVM ex auto-
ritate propria xxxvii. ceu noui hodie Prophetæ solent; po-
tius ut omnia tantum, quæ Christus docuit, suos per aequae do-
ceant.

corde, precibus & voluntate pura; modo hisce omnibus non turbetur communionis Christianae *num. xv.* vinculum: sed an eiusmodi plebeiis & rudibus hominibus in ecclesia ita constituta permittendum sit, vt publice doceant verbum diuinum, & quidem in tanto virorum doctorum delectu, heic merito quaeritur?

xxix. Ad hanc quaestionem, vt denuo negatiue respondeatur, nos textus monet: vt vt fortasse quis ex *num. xii.* ecclesiam nostram longe peiorem vocitare queat, quam illam, quae fuit Timothei tempore. Huic ita vocitanti in antecessum respondemus, voluntatem illam *num. i.* aeternam, quae ipse Deus est, ideo non mutatam fuisse, perinde, vt ob praegrande vitium Hymenaei non potuit. Potius exinde monemur, vt curatius cum Timotheo vigilemus in omnibus, *num. xxiii.* perstemus, & fide firmiori credamus, voluntatem hanc *respectu Dei* eandem adhuc semper esse, & talem, quae per Christum Te, o homo, me, & nos omnes etiamnum efficacissime velit saluos; licet permulti sint, qui, dum sanam fidei ac vitae doctrinam non seruant cum Hymenaeo, sua culpa aeternum pereant. Nam alias, quae Dei immutabilis haec esset gratiae doctrina? sanguine Iesu Christi & Spiritus S. opera adco firmiter obfignata? si toties mutaretur, quoties tot homines, suis cupiditatibus *num. xvi.* perciti, eandem iniquo suo ausu vellent immutare? absit a nobis haec talia de Deo, & eius aeterna veritate, & exinde nobis concessa sana doctrina cogitare! Interea quoad quaestionem nostram omnino negatiuam sententiam adprehendimus i.) ob pessima hominum prurientium ingenia, quae varia undecunque solent sibi accumulare ratiocinia *num. xxii.* quibus resistendis, arguendis & conuincendis plebeii minus apti sunt; illis praesertim, qui variis scientiis humanis instructi, vel etiam diabolico

diabolico astu excitati nonnunquam sunt. Spectat huc integra epistolae nostrae & prioris ad Timoth. quin & ad Titum *συνάφεια*; vbi diligenter monet viros sanctos Apostolus, vt diligentes sint in administranda sua provincia, nec vllum admittant, de cuius *μαρτύρι* certiores non sint. Sic enim cap. 11, 2. dicit: quae audiisti a me per plures testes, haec appone fidis hominibus, qui apti fuerint, vt alios etiam docere valeant. Conf. Tit. 1, 9. De qua perfectione pluribus exposuit B. DANNHAVERVS in Conscient. Theol. Tom. 1. p. 980. & alibi, item B. BECHMANNVS in tractatu de cognitu necessariis in praeparando futuro ecclesiae ministro. Dein 2.) ipsa primae ecclesiae obseruantia *num. XXI.* nos ita docet, in Paulo, qui a pueritia sedulo erat imbutus scientia multa & varia Act. XXII, 3. 1. Cor. II, 2. in Timotheo, qui a cunabulis, sacras literas didicerat *num. III.* Vbi merito euoluenda sunt, quae HERM. WITSIVS habet in Miscell. Tom. II. exerc. XVI. de vita Timothei pag. 561. B. GERHARDVS tomo VI. locorum Theol. pag. 275. Vt 3.) nihil dicamus de vltimorum ac pessimorum temporum ratione, supra descripta, *num. XI.* de male prurientium externa constitutione *num. XVII.* quorum doctores literarum, linguarum, artium & scientiarum interdum non ignari sunt, vel tales astu, quo pollent, *num. V.* sibi suauiloquiis suis, verborumque obsequiis iniquis colligunt, vel ad partes saltem ita potentiores trahunt *num. XX.* qui nihilominus saepe *num. XXII.* eiusmodi vitio turbantur; vel quia hominum libri tam horrendo vbiuis malo scatent *num. XIII.* Quid si nunc ecclesiae ministri essent inertes, linguarum istarum ac artium imperiti? ecquomodo possent esse sanae doctrinae administratores, praedicatores? qui tempestiue & intempestiue, & conuenienter instent? eius generis homines arguant, debite obiurgent, conuictos exhortentur

tur, idque cum omni lenitate & doctrina, quam ignorarent ipsi? ecquomodo a veritate se auerentes ad fabulas imo ad Atheismum, quod saepius tamen fit, *num. XXII.*) delapsos reducant? vel saltem impedian, ne alios isti seducant? quomodo vno verbo vigiles ecclesiae *num. XXIII.*) esse possent?

xxx. Reliqua argumenta euoluenda suademus apud PAVLUM TARNOVIVM in Comment. in Ioh. Euang. itemque clariss. GEORG. GÖZIVM in erudita dissert. de hac quaestione, edita Lubecae an. MDCCCI. Est enim pessimum indicium, quotiescunque novos eiusmodi docentes plebeios 1.) in tanto eruditorum hominum numero, eo praesertim aeuo, quo omnes scientiae ad summum venisse videntur fastigium, videmus ipsos tam impense flagitare, si non praecise aliquod docendi munus, eius tamen iura ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem quae est in iustitia, pertinentia & vtilia praetendere; vbi 2.) & tales, qui ita efflagitant obseruamus, quod probe notandū, solos esse, qui statum tantummodo *oeconomicum* formant, in quo facilius ex causis dictis prurientes existere possunt; cum tamen ad *integram* formandam *ecclesiam* adhuc alii *duo status*, *ecclesiasticus* praecipue, & *politicus* requirantur hodie. Conf. Gerhardi TITII Theolog. Helmstadiensis, *Dissertatio de Ministris Ecclesiae* §. xv. D. BREITHAVPT in forma sanorum verborum Aphor. xxviii. p. 47. PUFENDORFIUS de habitu religionis Christianae, & alii. Sed latet anguis in herba; sunt enim vel hi ipsi, qui inquiete & curiose agunt, suae vocationi diffidunt, sed *quibus* iuxta Syr. cap. x, 32. *tales solabitur!* vel sunt, qui omne vitae studium, sepositis tolidioribus scientiis, eo impendunt, vt suauiter, mollior & blande loqui & praedicare verbum discant; vbi alii contra omnem intendunt neruum, vt bonas artes, linguas orientales

rientales & alia, quae ad futurum omnino ministrum spectant, prius bene addiscant, quam ut praedicando instituire alios incipiant. In his autem quis non optima quaeque expectet, & optet saltem quoad solas e. g. artes mathematicas (perinde ut alibi, fido Dei seruo in tanta hominum varietate rerumque occurrentium necessarias) cum TYCHONE de BRAHE a) pluris eiusmodi Concionatores, loquitur de BARTHOLOMAEO PITISCO, reperiri qui e. g. geometrica gnauiter callerent, sic enim, addit: forte plus esset in iis circumspēcti & solidi iudicii, rixarum inanium, & Logomachiarum minus. Habent porro eiusmodi scientiae prae aliis suum in conuincendis, reducendisue Atheis, teste GROTIUS, vsum, monstrant undique providentiam diuinam, omnipotentiam ex optima vniuersi structura, stupenda motuum caelestium contemplatione, temporum reuolutione, & ex aliis, quae sola doctrina quantitativa docet, certis & indubitatis fundamentis; quibus addiscendis aut rite adplicandis nec vnus, nec plures homines sufficiunt. Ecquid vero haec talia in tanta hominum, diuersē sententium, copia negligere esset aliud, quam *διαίρεσις ἐρεγγυμείτων* hominibus concessas, negligere? quid aliud, quam ipsam Dei providentiam & omnipotentiam negare?

H

*) Qui ad Conradum ASSACHVM scribit, testante Cl. Ioh. Iacobo SCHEVCHZERO, in docta praelectione de Matheſeus vſu in Theologia; edit. c. 1700. Amſtelodami. Hinc de MATHEſI & aliis ſcientiis bene LVTHERVS Tom. 11 germ. Ien. von Chriſtlichen Schulen anzurichten 2c. fol. 467. 2. wenn ich Kinder hätte / und vermöchtē / ſie müſten mir nicht allein die Sprachen und Hiſtorien hören / ſondern auch ſingen und die Muſica mit der gangen Mathematica lernen. Denn was iſt diß alles / denn lauter Kinderspiel? darinnen die Griechen vorzeiten ihre Kinder zogen dadurch doch Wunder geſchickte Leute aus worden / zu allerley herſ nach tüchtig 2c. 2c.

re? quid certius, quam Atheis & hominibus malis, falsas
 suas & ambulatrices opiniones singulari sapientiae quasi
 colore pingentibus, viam aperire a)? Vt nihil dicam de
 linguis orientalibus, quatum solus neglegens olim in Pa-
 patu tantis tenebris Evangelium obumbravit. Vnde &
 LVTHERVS b) illas vocat eine Gabe Gottes / damit er
 „uns Teutschen / loquitur de suo tempore, fast über alle
 „Länder heimgesucht und begnadet / & addit: Man sie-
 „het nicht viel / daß der Teuffel hätte dieselben durch
 „die hohen Schulen und Clöster auffkommen lassen /
 „ja sie haben allezeit auffs höchste darwider getobet /
 „und toben auch noch / denn der Teuffel roch den Braten
 „wohl / wo die Sprachen hervor kämen / würde sein
 „Reich ein Fach gewinnen / das er nicht könnte leicht
 „wieder zustoßfen: „ Denn das können wir nicht
 „läugnen / wiewohl das Evangelium allein durch den
 „H. Geist ist kommen / so ist es doch durch Mittel der Spra-
 „chen kommen / und hat auch dadurch zugenommen / und
 „muß auch dadurch behalten werden. Insuper evol-
 u & heic adnorari meretur B. LVTHERI enarratio in Psal.
 XLV. Tom. III. Lat. Ien. fol. 444. b. vbi inter alia ita no-
 tanter innuit: „Saepe monui, vt Ebraeam linguam di-
 „sceretis, nec eam ita negligeretis: et si enim eius linguae
 „nullus alius esset vsus, tamen pro gratiarum actione di-
 „scenda erat, quod pars quaedam religionis & cultus Dei
 „est, eam linguam docere vel discere, quae sola quicquid
 vsquam

a) Hinc rectè MELANCHTHON in praefatione Io. de Sacro Busto
 li. ello anno 1533. praemissa dicit: Soli isti, qui A-
 stronomiam adsperserunt, ex professo fuerunt a^{theo}. pau-
 cis interiectis de illis, qui hodiernum scientias solas Astro-
 nomicas negligunt, ita pergit, esse tales, qui magis opus ha-
 beant Medicis, quam Geometris &c.

b) Tomo II. Ienens. Cerm. fol. 463.

„stant in acie contra aliarum nationum & linguarum ho-
 „mines, qui sint doctores, iudices & magistri in hac lin-
 „gua, huc usque LVTHERVVS. Quod si nunc aliter faciunt
 prurientes, suisque mollioribus sermocinationibus, concio-
 num flosculis, *num. v.* quibus omni tempore *num. ix.*
 placere student audientibus, gratiam & opimiores
 illustrioresque in ministerio stationes aliis dignioribus, & ad
 defendendam sanam doctrinam maxime aptis, praeci-
 piunt, necesse est, vt prior, quae in Papatu fuit, barba-
 ries redeat. Imo, quod Deus auertat! exinde fit, vt, si
ὑγιαίνουσα διδασκαλία ita neglecta & obscurata fuerit, tandem
 ex diuina iustissima poena ab integris regionibus, perinde vt
 orientalibus illis, quae Christum Jesum ipsum omnium do-
 ctorem suum habuerunt, illa penitus abripiatur. Non enim
 frustra Deus doctrinam suam coelestem eiusmodi linguis
 peregrinis consignatam, relinqueret, & in hisce ita conferua-
 re adeo per longissima seculorum spatia voluit; quare etiam,
 vt in iisdem nos illam ad posteros studio omni & magno
 labore seruemus & defendamus, peraeque voluit.

*xxxv. An autem eiusmodi homines, quorum insuper lingua
 prurire incipit, & qui tam incensivo malo adeo multum
 in ecclesia nocere videntur, in eadem tolerandi sint, vel
 potius eiciendi, nunc merito quaeritur? Verum vt bre-
 ues simus in responsione, perinde vt in aliis, quae restant,
 nimirum, an istorum scripta & libri, quos compilare solent,
 imprimi debeant, vel impressi an ab aliis legi permittantur?
 an tempora in hac ecclesia denique meliora sint expectan-
 da? libet, & quidem quoad primam sic respondere. Tu-
 tissimum nempe esse, ut adhibeantur illa remedia, ab Aposto-
 lo praescripta *n. viii. ix. xxiii.*; quae demum, si virtutem
 nobis denegant seu frustra sunt, nec homines ipsos reddere
 possunt.*

possunt sanos, expedit, ut ipsa deuitetur morbus, ne alios,
 & quidem sanos adhuc homines, veluti peccatis corripiat,
 sicut Paulus alibi haeticum hominem deuitari iubet. Cum
 vero talis in ecclesia semper deuitari nequeat, nec a nobis
 postulari queat, ut alio migremus, PVFENDORFVS suadet in
 tractatu de habitu relig. ita dicens n. XLIX. p. m. 232; non
 amplius expedit, ut in vnus aut paucorum heteroclit-
 rum capitum gratiam alio migremus; consequens est, ut
 iste solum vertat, postquam legitime conuictus & monitus
 peruicaciter errorem suum fouet, & periculum est, ne a-
 lios cominus contagio inficiat. Aliam poenam locum ha-
 bere, non arbitramur, nisi is error cum blasphemia con-
 iunctus sit. Eosdem gradus, ut hi nempe obseruentur,
 egregie docet Ordinatio nostra Ecclesiast. in Hassia, eius-
 demque Reformatio pag. 208. vbi exempli causa de Ana-
 baptistis sermo est: Es sollen unsere Beampten/ wie
 auch unsere Superintendenten und Prædicanten in allen
 und jeden Ampten auff der Wiedertäufer heimliche
 Conuenticula und Zusammenkünfften fleissig auffiner-
 ens haben // und dieselbigen mitnichten gestatten/ son-
 dern die verstoren// und dagegen alle verhinderliche Mit-
 tel nach Gelegenheit vornehmen: // erstlich denselbigen
 ankündigen: // darauff denselben mit allem treuen
 Fleiss und Sanftmüthigkeit aus Gottes Wort seines
 Irthums unterrichten/ und mit Widerlegung desselben
 Lehren/ Vermahnen und Unterweisen/ nach Möglich-
 keit wieder auff den rechten Weg führen und bringen: //
 wiedrigen falls sollen unsere Beampten auff der Supe-
 rintendenten Bericht und Anzeig dem oder denen/ die
 erzehlter Gestalt halsstarrig/ und auff ihrem groben
 Mißverständnis bleiben/ ernstlich ansagen und gebieten// //
 H3 alles

alles dasjenige / das sie unter uns haben / Haus / Hof /
 Acker / Wiesen / Korn / Haber / Frucht / Vieh / und alles
 andern / was ihnen zustehet / innerhalb 14. Tagen ih-
 res besten zu verkauffen / zu veräußern / und unter ei-
 ner andern Herrschafft ihre Wohnung und Enthaltung
 zu suchen. ¹¹¹¹ So bald nun die Wiedertäufer außers-
 halb unser Obrigkeit und Gebiet anderswo / doch nicht
 auff 12. Meilwegs nahe bey unserer Landgränze nieder-
 zuthun gemeynet / und ihres Geldes begehren / denen
 soll dasselbe unauff behalt gefolgt werden. Würde aber
 ein solcher das Verbott verächtlich halten / und in sei-
 ner Wohnung sitzen bleiben ; so sollen unsere Beam-
 pten desselben Ungehorsamen Wohnung zusperren und
 verschließen / und kein Feuer noch Rauch darinnen zu
 haben vergönnen 11.

xxxii. Quod libros attinet, quos tales sapissime ho-
 mines clam emittunt & spargunt, valet heic denuo LUTHERI
 dictum a): Jeder mann will im Laden feil stehen / nicht
 das er Christum und sein Geheimniß wolle offenbahren /
 sondern sein eigen Geheimniß und schöne Gedancken / die
 er über Christi Geheimniß hält / nicht will umsonst gehal-
 ten haben / damit er auch hofft die Teuffel zu bekehren /
 da er doch nicht eine Mücke bekehret hat / oder bekehren
 kan ; wo nicht das Verkehren das erste dran wä-
 re 11. Et in Tom. V. germ. Ien. fol. 146. b. Solche halb-
 gelehrte Leute sind die unnützeften Leute auff Erden /
 und wäre ihnen viel besser / das sie gar nichts könten / denn
 sie gehorchen niemanden nicht / könen alles selbst bes-
 ser / denn alle Welt / wissen zu urtheilen alle Kunst
 und Schrift ; in Summa ; sie können niemand etwas
 rechtschaffen es lehren / und lassen sich auch von niemand
 lehren ;

lehren; sie haben den Schulsack gefressen. Der leidet keinen Meister etc. Praelertim vero istorum scriptorum lectio perniciosa admodum est vel ob materiam ipsam, quam tractant, vel ob malos suos affectus *num. xvi.* quibus indulgent, suumque satanicum spiritum prodendo bonos semper viros, qui eadem non sentiunt, conuitiis variis affiunt, & quod perniciosissimum ecclesiae est, ad eosdem affectus discentes excitando, simili odio erga suos doctores inflammando, infinita scandala disseminant. Quare rectius eiusmodi libri superiorum auctoritate ac mandato publico reiiciuntur, ne imprimantur, vel clam impressi, ne, quantum fieri potest, in manibus discipulorum relinquantur necesse est. Id quod ita lo. MATHESIVS, pius & egregius Theologus (suadet ^a): Es ist ohne Noth/ und darneben sehr gefährlich / alle Tractätlein und Streit Bücher durchlesen / zumahl da man wider die hochwürdige Tauffe / Abendmahl / Predigampt / und wieder die Gerechtigkeit / und den H. Ehestand / und die liebe Obrigkeit / sampt allerrehrlichen und züchtigen Kirchen-Ordnungen schmähet und lastert: denn böse Gespräch und zänckische Schrifften verderben gute Sitten / und lassen gemeiniglich einen Stanck hinter sich. Es kan auch ein betrüb und angefochten Herz wenig Trost fassen aus solchen Schmähe-Schrifften / und Schand-Büchern / so hin und her geschrieben / und darinnen man wohlverdiente Leute schilt und ausrichtet. Heilige Schreiber schreiben was recht ist / also fällt das Unrecht von ihm selber; so zeiget die Erfahrung leider / daß der armen Christenheit und dem Evangelio mit solchen Schmähen und Zäncken von beyden Theilen nicht viel gedienet

^a) Tom. VIII. germ. Ienens.

gedienet wird. **G**ott wehre solchen unnutzen Leuten und Bäckern/ und gebe und erhalte sanffte und glimpfliche Geister/ die in Gedult und Bescheidenheit forthhin der Kirchen **G**OTTES weiter dienen. Quae verbalane, si vnquam, hodie quam maxime notari merentur, ob nimiam linguarum, manuumque prurientium licentiam, quibus animis, vt cum LACTANTIO b) loquamur, nequicquam haeret, nisi quod aures blandiori sono mulcet, & miseros perire sinit.

xxxiii. Tandem quia mali istius duratio cum ipsa temporis duratione num. xii. coniuncta, necesse est, vt statuamus, illam omnino diuturnam satis esse in & cum tempore hoc difficili num. xi: ideo quidem ecclesia militans vix profus ab huiusmodi hominibus liberabitur, perinde vt semper ab illis vexata fuit, qui ecclesiae statum turbarunt. Quem igitur statum miserum, vna cum hominibus vt patienter feramus, oportet, & vt lesu Christo, primo & vltimo Doctori, perpetuo commendemus, precibusq; ardentibus insimul rogemus, velit Deus spiritu suo S. Ministros omnes fideles corroborare! Hos etiam Deus velit & verbis & factis suis fideles, nunquam non efficere discipulorum suorum parentes, sapientes quasi ac prudentes medicos & vigiles ita vigilantissimos; vt aliquando coram tribunali suo horum quouis blandum illud & gratissimum Euge percipiat! Bone & fidelis serue, in paucis fuisse fidelis, super multa te constituam! tanden ingredere in gaudium Domini tui, Amen.

a) Im Christl Unterricht / wie sich gottselige Unterthanen verhalten können zur Zeit der Verfolgung/ edit. Norimbergae anno 1567. in fine.

b) Loc. citat. diuinarum iustit, libro v. pag. m. 332.

INDEX VERBORVM & RERVM

- A** *Basalon* 28. *innouator* 52. *Absusus*, in *Ecclef.* ex *Pontificiorum* mente, vnde ? 42. *Ακαίρωσι* 14. *Ακιδία* 34. *Ακον* 34. varie accipitur 35. *Adulatio* in *Ecll. Romana* 42. *Aenigma*, *Salomonis* 33. *Αλαζονες* 27. *Alberus* *Erasm.* 45. 52. *Ambrosius* 3. *Anabaptistae* 45. 46. quomodo tractandi 61. *Ανεξοστω* 36. *Animalia* demulsa ferocius agunt 34. *Anonymus* *Scriptor* libelli de *Deo, mundo & homine* 45. *Anselmus* 18. *Aquae furtivae* 33. *Arguere* 15. *Aristoteles* 19. *Articulus fidei* 24. vel vnicus pruriginis vitio adfectus, quid noceat ? 25. quot sint 43. istorum diuisio & turbatio, quomodo suscipiatur. *ib.* *Agrius* 25. *Astrologi* 15. *Astronomiam* qui adspersati sunt, ex professo fuerunt *athe* 58. *Athesmus* vnde ? 39. 58. ex *mathesi* conuincitur 57. *Athenaeus* 37. *Audientium* subuersio 10. *Augustana* *Confessio* 43. *Augustinus* 13. *Aurium prurigo*, vnde 10. nulum habet voluptatem 11. soluit *Christianam* *communionem* 28. vitii huius *patroni* 27. *conf. Diff. conspectum.* *Auaritia* 29. **B** *Basamon* 34. *Barbaries*, quae in *papatu* fuit, redit 60. *Basilius* 16. *βαβαιώτερος λόγος* quid 50. *Βέβηλος* 8. *Bechmannus* *Fridem.* 26. 55. *Beda* *venerab.* 10, 14. 33. *Beierus* 34. *Besser machen* *schadet* *am meisten.* 7. 44. 45. 62. *Beza* 22. 38. *Blanckard.* 10. *Borellus* *Petr.* 9. *Bosius* *Io. Andr.* 9. *Breithaupt* 3. 36. *Bulkeleyus* 49. 50. *Caesarius* 19. *Caritatis* *vinculum* in *Ecclef.* 6. *Carlstadii* *Socii* 45. *Casaubonus* 37. *Castigatus* exhibeat *reuerentiam* *castiganti* 16. *Catechism.* *mai.* *Lutheri.* 3 6. 36. 1 *Ceuennes*

INDEX VERBORVM.

- Ceuennes* 48.
Chemnitzius Mart. 3.
Chytracius 10. 15.
Christianitas erecta 6. *vitata* 9.
Christi corporis membra 24.
Chrysolomus 4. 5. 8. 11. 15. 20. 26.
 28. 33. 40. 48. 53.
Clariorum in officio clarius vi-
dentur vitia 7. 10.
Clemens 26.
Collation of Prophetal War-
nings of the eternal Spirit. 26
Colloquia cum Deo 51.
Commode 14.
Concionatori Mathesis scitu ne-
 cessaria 57.
Concupiscentiae iuueniles 9.
Conscientia inquieta vnde? 27.
Consolatio similis pharmaco 16.
Conuenticula 61.
Cornelius a Lapide 7.
Corporis agitatio 47. 48.
Curationes Spirituales quomo-
do suscipiendae 16.
Cupiditates carnales 28.
Curiose agere 27. 37.
Curioses venena parantur 33.
Curiositas suos habet vsus et-
iam in theologicis 37. & abu-
 tus 38. quid sit? *ibid.*
Cyrillus 7. 28.
- D**annhauerus 55.
dedax *ἰναι* quid?
Dei voluntas prima in Ecclesiae
collectione 2.
Deliciae 29.
Demosthenes 12.
Diaboli actus 2. creuit cum Ec-
 clesia 6. 7. odit linguas Ori-
 entales 58.
Dialectica est quasi Dei Filius 5
Διαπραγμασις quid?
Διδασκαλία quid significet? 23. eius
 nexu 24.
Διδασκαλος 23.
Dietericus 48.
Dionysius 14.
Disciplina Ecclesiastica 23.
Docentes & discentes debent
semper in Ecclesia similesse.
 3. cur illorum plures facti 6.
 debent tempus probe obser-
 uare 15. istorum munus, cur
 arduum 17. Vbi male do-
 cetur, ibi pessime viuitor 24.
 docendi muneris cupidi 27.
Doctores falsi, quantum noce-
ant? 44. illis in Romana Eccl.
 non semper credendum ex
 Papae sententia 41. mali qui
 sint 31. quid noceant 63.
Doctrina vera est adaequata,
perfecta

& RERVM.

perfecta 26. eius pertasi 26. noua ad externam speciem composita 15. *Dogmata Eccl. antiqua* 7. respuuntur 10. noua corripuntur facile 15.

Draco quale animal 40.

Eauros quid heic velit 32.

Ecclēsia quid? 3. eius notae 3. eius ministri quomodo a Diabolo exerceantur 7 Germanae hodie ecclesiae membra quid libentius audiant 45. An idēo prima Dei voluntas sit mutata? 54. ad eius formam tres status requiruntur 56.

Edeyxen 15.

Enidipula 9. diuersas habet species 28.

Enicopēves 30.

Equus admissarius 31.

Erasmus 8. 22. 24.

Erfahrungs- volle Zeugnisse von der verhassten Inpiration- Sache 46. 50.

Egyaēōmevos τὸν νοῦρον 14. 15.

Errores prurientium in circum redeunt 44. 45.

Eucalips 14. *Eūclides* 25.

Externa Spiritus S. opera in Eccl. 5.

ΕΦΙΣΗ. 14.

Fabula 45.

Fidei malum in optimis mo-

ribus facit haereticos 23. fidei ac vitae fundamentum vnicum 24. eius exemplar non est aliud, quam quod Apostoli dederunt 26. eius norma 46.

Filius Dei quasi dialectica 5.

Formula Concord. 3. 23. 25. 38. 43.

Galenus 10.

Γαῖα idem ac profectio 17.

γαργαλιζύωνοι 11.

Gießenae Facult. Med. sigill. 40.

Gießenses *Disput.* 5.

Genius praesentis aevi est gan- graenosus 31.

Gerhardus 10. 26. 55.

Gloriosi 27. 26. *Gracca* ling. 39.

Grammatica est quasi *Deus* Pat- ter 5.

Gregorius 17. 35.

Grotius *Hugo* 4. 21. 57.

Haereses vnde? 33.

Heineccius 48.

Herodianus 30. *Hesychius* 11. 29.

Heteroclitica capita quomodo in *Ecclēsia* tractanda 60.

Hieronymus 5. 12. *Hilarius* 30.

Hillerus 7.

Himmliche Propheten 46.

Hippocrates 13.

Hugo Cardinalis 18. 32. 39.

RSVSI

INDEX VERBORVM

- I**ESVS CHRISTVS primus Ecclesiae Doctor 3. nullum misit, quem non ipse instituit. *ib.*
Ancrepatio 15. similis sectioni 16.
Ioannis de sacro, Busto, 58.
Iudicio pollentes 27.
Iustinianus 7.
Iustinus Martyr 23. 38.
Iuueniles concupiscentiae 9.
 Kirchen-Ordnungen solt man nicht schmähen u. lastern. 63
Kraus Io. Ietuita 40.
- L**Abantius 8. 64.
Langius Ioach. 47.
Latina lingua 59.
Libri sunt Doctores muti 31. prurientium sunt removendi 32. 62. 63.
Linguarum donum 4. pruritus 8. vnde linguae verminola 27. linguae orientales ministro Eccles. sunt necessariae 57. istarum neglectus olim in Papatu 58.
Loci circumstant. observare 15.
Loyos de linguae pruritu adhibetur 8. de Euangelio 13. de externo verbo 48 & interno 49.
Longanimitas ministros Eccles. maxime decet 16.
- Lutherisches Jubel-Jahr* 46.
Lutherus 2. 5. 8. 23. 24. 25. 32. 36. 39. 44. 48. 51. 52. 57. 60. 62.
Maius Io. Henr. 36. 39.
Manlii Joan. epistolarum farrago 52.
Meum die Münsterische Belagerung betreffende 46.
Mathefis futuro Eccles. ministro necess. 57. providentiam diuinam docet & Atheismum impedit. *ibid.*
Medicus prudens 40. istius finis 41.
Melanchthon 51. 52. 58.
Melanges de literature sur l'etat extraordinaire des Cevennes 49.
Memoria pollentes 27.
Millius Ioan 8. 12. 13. 16.
Minister Eccles. vocatus 3. quantum valet 31. quibus artibus a diabolo exerceatur 7. idio-
 ta 31. malorum desideria; 7. 9.
Misterus 47.
Misson theatre sac. des Cevennes 48.
Morbi in Eccles. vnde ex Pontificiorum mente 42. naturalium fons.
- Mores*

& RERVVM

Mores haereticorum 23.

Muscus loh. 24.

Nupte vigila 40.

Nouitatis vitium horibus infitum 7. noua dogmata 7. 15.

nouar. rerum cura laudabilis 9

Numerus par & impar 25.

Oscasio 15.

Oe. onomicus status complures habet prurientes 55.

Oecumenius II. 20. 25. 30.

Olympiodorus 19. 35.

Opificia an debeant negligi 50.

Opprobrium 16.

Ordinatio Eccles. in Hasfia 61.

παράκαταδίκη 6. *παράδοσις* 527.

Paulus Apost. vocatus 4. varia scientia imbutus 55. eius cantio cygnae p. 5. 47. facit id, quod boni medici solent 13.

Paulus III. Papa 42.

Pecora campi sunt, qui linguas Orientales non discunt 59.

Pio II. Papae de Doctoribus Romanae sedis iudicium 41.

Plebei an ab opificiis abstinere debeant 50. ab his eximendi sunt Apostoli 53. in casu necessitas possunt docere 53.

Pontificem esse Dominum beneficiorum omnium Doctores Pontificii statuunt 42.

Prophetae noui 46. 48. *istorum* effata 49. quomodo probari debeant. 51.

Puillanimes verbi diuini ministri 31.

Prurientes bonos interdum mores habent 23. fiunt incurabiles 29. istorum desideria 30. libros sibi colligunt & ipsi compilant 31. proprio ausu, aestu & astu agunt 33. sunt delicati, fastidiosi 36. curiosi 36. garruli & adulescentes 39. exploratores *ibid.* inuicem in diuersas partes abeunt 39. opificia sua negligunt 50. quo ordine articulos fidei turbare incipiunt 43. volunt docere 51. eorum libri vitis horrendis scantent 55 sunt perniciosi 63. remoueri debent 62. prurientes non sunt tolerandi 42.

Querelae aduersus Ecclesiae ministros institutae 29.

Quicquid libet, id Pontificibus licet. 42.

Quintilianus 9.

Rhetorica est quasi Spirit. S. 5.

Reformationis Historia Lutheri isti unverbessert zu lassen. 52. reformatio eccles. 41. cur difficilis 42. *Reli.*

INDEX VERBORVM & RERVM.

- Religionis* partem faciunt lin-
guae orientales 58. 59.
Reuelationes nouae 44. non
praeferrantur verbo diu. 46. 47.
Romanae Eccles. tempore re-
formationis Luth. facies 10.
Sacramenta sunt notae verae
Eccles. 3.
Schellhengst 32.
Schmidius Io. Andr. 35.
Schwärmen quid? 39.
Schwenckfeldiani 46.
Schmähschriften. 62.
Seculum hoc est gangraeno-
sum 10.
Sedulius II. 14.
Separatio ab Ecclesia 49.
Sociniani 49.
Spiritum sanctum iactare 48.
eius effusio, 4. & opera 5. Spir.
S. est quasi Rhetorica 5.
Tempestas 21. tempestiue 14.
Tempori inferuire oportet 14.
15. ita inferuire solent prur. 17.
tempus, quid iuxta Aristote-
lem, & heic 19. oportunum 15.
tempora molesta 21. 31. an isto-
rum complementum inisset
21. an meliora sint expectan-
da tempora 60. 64.
Theophilactus 4. 5. II. 16. 20. 30.
Timotheus inter primos Pauli
discipulos p. 4. eius parentes, fi-
des itinera, officium, *ib.* eius vi-
ta 55.
Trinitatis SS. personae. II.
Vaticinia cum, & sine termino
adnexo 21.
Veritatis aditus ad Principum
aures est difficilis 42.
Vermes scabierum 9. vermino-
sae linguae 6.
Visiones marianae 46.
Voluntas Dei interna cur lite-
ris consignata sit 43. Pontif. 42.
Voluptariorum in Sacris deli-
deria 7. 28.
Wiedertäuffer conuenticu-
la 63.
ὕψιστον 24. *ὕψιστον διδασκαλία* 50.
ὑπερφανος 27.
ὕποπτος 6.

Errores.

pag. 5. lin. 2. legatur *ἀρχιμολυμνος* p. 6. l. 15. *ιδίαις*. p. 8. lin. 31. cancrum
p. 14. l. 2. etiam enunciens. p. 15. l. 15. h. omniumque l. 30. Chryostomus
p. 34. l. 22. demulcentes l. 27. nulli p. 35. l. 31. D. Io. Andr. Schmidius.

238

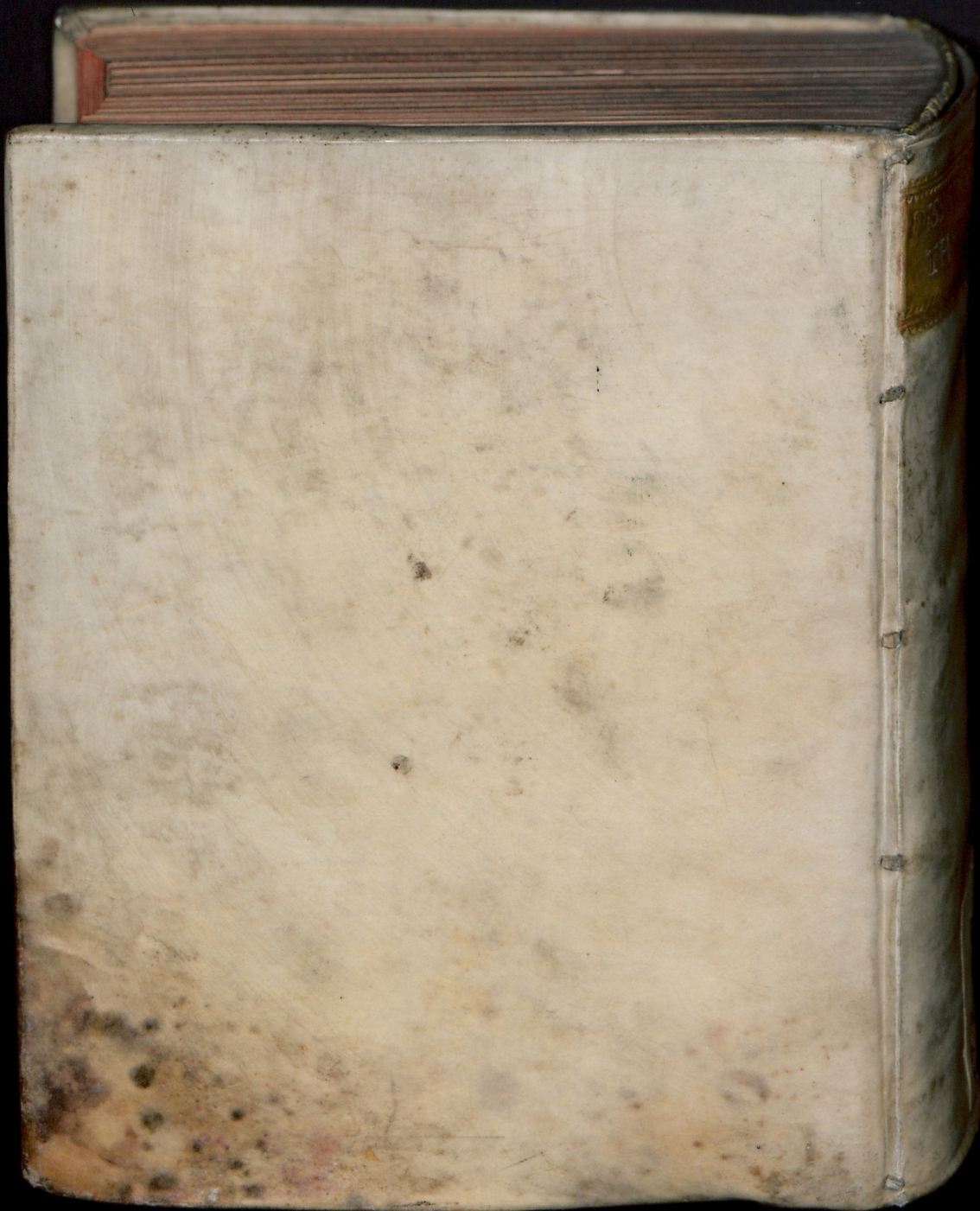

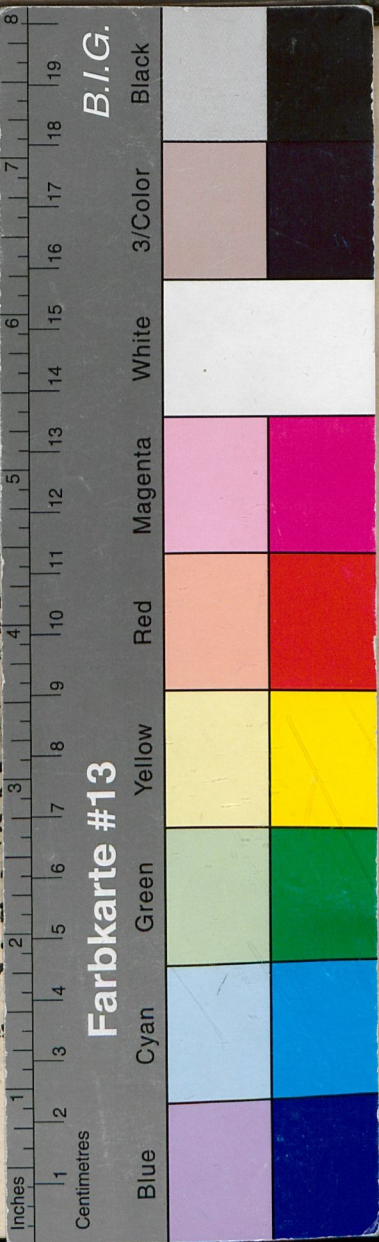
00 A 6292

56.

Recht

38

DISPUTATIO THEOLOGICA INAUGURALIS
DE

AVRIVM PRVRIGINE,

sive
MORBOSO DISCENTIVM IN ECCLESIA
STATV AC TEMPORE A PAVLO II TIM, IV, PRAEDICTO,
ET PRAESERTIM A
REFORMATIONE LVTHERI CONSPICVO,

quam,
Adfistente Diuina Gratia,
ex speciali SERENISSIMI Academiae Nutritii indultu

Maxime Venerabilis Ordinis Theologici consensu,
PRO LICENTIA,

Summum in Theologia Gradum

consequendi,
PRAESES

IO. GEORG. LIEBKNECHT,

MATHEM. PROF. P. ORD. vt & ACADEM. LEOPOLDINO-
CAROLINO CAESAREAE COLLEGA,
& INCLYTAE LVDOVICIANAE t.

RECTOR

SOLENNI ERVDITORVM DISQVISITIONI
ad diem xv. Nou. cis 1800 xvii.

proposuit

RESPONDENTE

IOANNE STVCKIO, Marburgensi,
nunc Ecclesiae Wittelsbergensis Past.

Recusa & aucta 1719.

GIESSAE, apud VIDVAM I. R. VVLPII, & E. H. LAMMERS, Ac. Typ.